

K O I N O N I A

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

2001. Reformáció ünnepe

55. szám

TARTALOM

"Hiteles tanúk, hiteles szolgálat"

– Lelkészevangélizáció, Nagyveleg, 2001. április 29 - május 1 –

Baranyay Csaba (Jer 7,1-11)	1
Ferenczy Andrea (Jer 15,19-20)	3
Isó Dorottya (Jer 23,1-6)	5
Rusznayák Dezső: Hirdessétek Isten üzenetét	8
Schlinck/Pósfay György: Az Ágostai Hitvallás ökuménikus jellege	10
Gémes István: Számadás és előrettekintés	13
Helyesbítés	26

"Igehirdetési témáink jelentős része a belső élettel kapcsolatos. Az igehirdetés emlékezteti a hallgatókat a saját magukat foglalkoztató nehézségekre. Nem felejthetik el a múltjukat. Büntudat gyötri őket. Szenvednek a külső követelmények alatt. Gyengének és kiszolgáltatottnak érzik magukat a nem mindig áttekinthető világban. Csalódtak az emberekben. Sokféle formában félelemmel néznek a jövőbe..."

"Nehéz idegen emberek gyengéiről beszélni... Gyenge pontjaik igen sebezhetőek. Ennek megfelelően védelemre vágynak, a szószék alatt is. Ha az igehirdető ilyen témákat helyez az előtérbe, először önmagánál kell vizsgálatot tartania, hogy ő milyen érzékenyen reagálna, ha mások az ő gyengéiről kezdenének el beszélni..."

"Az igehirdető nyilván segítő szándékkal szól a problémáinkról és tud is segíteni. Ugyan-akkor – általában a beszéd vége felé – azok segítségére szólít fel bennünket, akik a szomszédságunkban, az üzemben vagy a családban tőlünk várnak el jó szót. A segítségre **szorultak**nak hirtelen **segítőkéssz**eknek kell lenniök. A szenvedőknek el kell felejtetni saját bajait, s a mások bajai felé fordulni. Erre csak akkor képesek, hogyha minden gyengeségük ellenére szinte valószínűtlen erőforrással rendelkeznek..."

Manfred Josuttis, Rhetorik und Theologie in der Predigtarbeit, 136-138.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart, Gänsheidestr. 9
Tel. 0711/23-49-529 – Fax: 0711/23-49-530
E-Mail: istvan.gemes@t-online.de

„Hiteles tanúk, hiteles szolgálat.”

Lelkészevangélizáció – Nagyveleg 2001. április 29-május 1.

Ilyen összefoglaló témát választott a MEE új, Nyugati (Dunántúli) Kerületének püspöke, az első, kerületi lelkészevangélizációhoz. Nagyvelegen kb. 40 lelkész vett részt a testvéri hangulatú konferencián. *Ittész János* püspök két "idegen" előadót hívott meg – szándékosan – hogy kifejezze nyitottságát a külföldi, kárpát-medencei és nyugat-európai magyar evangélikusok felé: *Bándy Györgyöt*, a pozsonyi teológia ótestámentum-tanárát és *Gémes István* stuttgarti lelkészt. Bándy György Ézsaiás elhívását magyarázta, Gémes István pedig 2Kor 4 meditatív magyarázata segítségével tudósított Pál apostol tanúságáról.

Az itt közölt három áhítatot reggel, ill. este mondták el fiatal lelkészek. Örömmel közöljük mindhármát, mert nemcsak prédikátori munkájukba nyújtanak betekintést, hanem – Jeremiás alakján keresztül – önmaguk szolgálata megértéséért folyó viaskodásukat is érzékeltetik. "Így prédikálnak ma Magyarországon fiatal lelkészek" – ezt az összefoglaló címet is adhatnánk a csokornak.

1.

„...csak ha igazán megjobbítjátok útjaitokat...” (Jer 7, 1-11)

Enyhén szólva is kemény szavak ezek a Szentírásból. Semmiképpen sem ünneprontás szeretne lenni az igeválasztás. Csupán együttlétünk témája – a "Hiteles tanúk, hiteles szolgálat" cím – indított arra, hogy az ószövetség prófétáinak ezeket a mondatait vegyük elő áhítataink alapigéjeként ezalatt a pár nap alatt.

A kórkép előttünk van a felolvasott szakaszban, ezekben az igen kemény mondatokban. Mintha csak a felénk, lelkészek felé kívülről is minduntalan megfogalmazódó kritikát hallanánk benne, amit a sokszor idézett közmondás így mond: „**Bort iszik, és vizet prédikál!**” Vagyis nem azt teszi, amiről beszél.

Lehet-e hiteles a tanúskodásunk, ha ez a mondat fogalmazódik meg emberekben újra és újra életünket, lelkészi szolgálatunkat látva? Lehet-e hiteles a mi szolgálatunk, ha az Isten által élénk tárt tükörbe még belenézni sem merünk?

És ha őszinték vagyunk önmagunkhoz, és az Úristenhez, akkor egyikünk sem kezd el most a másikra mutogatni, hanem belátjuk, hogy itt valóban rólunk van szó. És nem is csak általánosságban, ahogyan sokszor értelmezzük a mai Útmutató igéit is: *Nincs különbség: mindenki vétkezett... Róm, Zsolt.* Az ige mindannyiunkat személy szerint szólít meg. Mert itt vannak azok a takargatott, de mégis nyilvánvaló bűnök, amelyeket kegyes mondatokkal szeretnénk feledtetni sokszor.

Vajon miben bízunk, amikor így gondolkozunk?

Hogy nem derül ki. Hogy nem látszik meg rajtunk, hogy nem veszik észre a gyülekezetünk tagjai, vagy a kívülállók? Vagy azt gondoljuk, hogy egyházunk, vagy püspökeink, a társadalomban lévő fontosságunk és szerepünk lesz a megmentőnk? Jeremiás egyszerűen hazug szavaknak mondja a templomra apelláló, és az intézményben, az emberi tekintélyben bizakodó ember szavát. Hiszen mitől is óvna meg a tekintély? Az a tekintély, ami valamikor talán még megvolt, de ami mára már a múlté.

Egy valami van, ami segíthet: Visszaszerezni elveszettnek látszó hitelét szavunknak, szolgálatunknak. Ez pedig a jeremiási ige komolyan vételével történhet csupán: *...csak ha igazán megjobbítjátok útjaitokat...*

Farkas József nemrég elhunyt református lelkész egyik írását olvasva gondolkoztam el azon, hogy egy kicsit átformálva a régi közmondást, igen érdekes következtetésekre juthatunk el a „hogyan?” kérdésében.

Hiszen a „Bort iszik, vizet prédikál” esetében a képlet egyértelmű. Itt valóban csak a jeremiási mondat komolyan vétele segít. Szükség van a prófétai szó komolyan vételére: *Jobbítsátok meg útjaitokat!* Csak az Istenhez fordulás, a megtérés hozhat változást életünkbe, szolgálatunkba.

De a közmondást így is formálhatnánk: **„Vizet iszik, és vizet prédikál.”** Hiszen ilyen emberek is vannak, – ha nem is sokan, de vannak – akik ezt az utat járják. Akik minden erejüket megfeszítik, és egész életüket komolyan odaszánva vallják: – Az Urat követni csak abszolút tisztán lehet. És a cél az, hogy a víz, amit másoknak kínálunk, és magunk is fogyasztunk, minél tisztább, a lehető legtisztább legyen.

Ebben az esetben nincs gond a hitelességgel, – mondhatnánk. Hiszen kimondatlanul is érezhető, hogy valahol éppen ez a lényeg, hogy semmiképpen se lehessen támadható az ember. Az ilyen tanúskodást, az ilyen szolgálatot látva csak kalapot emelhetünk minden ilyen komoly végigharcolt életű, törvényvallású testvérünk előtt. Én azonban mégis felteszem a kérdést: – Ez lenne a cél? Ezt kívánná tőlünk Urunk? Hiszen tudjuk, a csak tiltás alapján tájékozódó ember lehetetlen követelményeket állít maga elé, és végső soron hamis istenkép alakul ki benne. És hát attól, hogy egy prédikátor maga is issza azt az vizet, amit másoknak kínál, továbbra is kérdés az, hogy ettől már érvényes és hiteles lesz-e az a „víz”, amit prédikál?

Aztán van olyan ember is, aki ugyan megismerte Isten jóságát, és az Ő örök szeretetéről szóló örömhírt, és hirdeti is ezt az örömet, de önmaga nem tud örülni. Erre nézve formálhatjuk így a közmondást: **„Bort prédikál, és vizet iszik.”** Biztosan megfigyeltük önmagunkon is mindezt. Amikor ugyan hirdetjük – sokszor azért is, mert lelkészi szolgálatunkból adódóan hirdetniük kell – a Krisztusban való új élet örömet, és annak valóságát, de mi magunk nem vagyunk képesek együtt örülni a másikkal. Szomorú valóság ez, amikor a fásultság és megszokás, vagy talán kudarcaink miatt csak az elméleti boldogság meghirdetésére van energiánk, de a gyakorlati életben megfáradtak, és fárasztók, végső soron kifejezetten taszítóak vagyunk.

De lehet másként is élni, és szolgálni. Valahogy úgy, amire a közmondás utolsó variációja utal: **„Bort iszik, és bort prédikál.”** Talán nem értjük félre a képet, ha azt mondom, így élt Jézus is, és így kellene nekünk is élnünk, ahhoz, hogy hiteles tanúk lehessünk.

Ahhoz, hogy ne csak látszat és szín legyen a szolgálatunk. Hogy olyan közösség és olyan légkör lehessen gyülekezeteinkben, ahol a gyónás, a lélekmentés, és az imádság nem „színlelt egyházi tevékenység” csupán, hanem megélt valóság (hogy csak egy mondat erejéig utaljak a mai vasárnapi igehirdetési alapigéjére Jakab leveléből.)

Az útjaink megjobbításába ez is beletartozik. Hogy végiggondoljuk, mire szól a mi küldetésünk.

„Hiteles tanúk, hiteles szolgálat.” Számomra ezt jelenti: Az Örömhírt hirdetni, és ebből is élni. Örülni annak, hogy az Úrnak szolgálhatunk, hogy még mindig tart a kegyelmi idő. Hogy az Ő „templomának” – az ő egyházának – lehetünk szolgálói. Örülni annak, hogy ha nem is tömegekben, de mégis Istenre találnak emberek a mi gyarló tetteink és sokszor dadogó szavaink nyomán is. Bizonyosságot tenni arról, hogy még mindig van mondanivalónk, és nem csak intézményeinkről tudunk beszélni, és arról, hogy mennyi pénzből kellene a templomot renoválnunk. Hanem tudunk örülni annak, hogy naponként van lehetőségünk a megújulásra, és nap mint nap meg is éljük ezt a kegyelmet.

Hiszen a „renoválás” mindig belül kell, hogy elkezdődjön. Ezt szolgálhatja ez a mostani találkozás is. Hogy azt a házat, (a keresztény egyházat) amit az Úr nevére neveztek el, ne nézzük, – és ezáltal mások se nézzék – rablók barlangjának, hanem a szabadulás helyének, és a Krisztusban való öröm kincsesbányájának, ahol mindannyiunknak helye van, és lehetősége

van az új életre. Ez a megújulás, ez a szemléletváltás kell, hogy megtörténjen bennünk és közöttünk, és akkor átélhetjük a csodát: Isten jelenléte érezhetővé, megtapasztalhatóvá válik templomainkban, intézményeinkben is. De csak így rajtunk keresztül. Másként nem megy, mert az egyházatya ismert régi mondásának csak az egyik fele igaz maradéktalanul: „Ahol a Lélek, ott az egyház!” Ámen.

Baranyay Csaba, Siófok

2.

„Ha megtérsz, megengedem, hogy újból szolgálatomba állj. Ha értékes dolgokat beszélsz értéktelenek helyett, akkor szószólóm lehetsz. Nekik kell hozzád térniük, nem neked hozzájuk. Bevehetetlen ércfallá teszek ezzel a néppel szemben. Harcolni fognak ellened, de nem bírnak veled, mert én veled leszek: megsegítelek és megmentelek – így szól az Úr.”
(Jer.15, 19-20)

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a szolgálatomról kapok visszajelzést. Igehirdetésemről, egyéb, a község életében való ténykedéseimről. Nemrég, amikor erről beszélgettem valakivel, azt mondták nekem: Neked erősnek kell lenned! Te nem mutathatod azt, hogy inogsz valamiben!

Csóváltam a fejem, és ezt mondtam: én erős? De hát nem tudok mindig, állandóan mindenben erős lenni!

Nem tudok! Elfáradok, csalódom, nem sikerül, hányszor nem úgy sikerül valami, ahogyan szeretném!

Hányszor menekülnék, feladnék mindent, csinálja más, hadd cseréljek helyet azokkal, akik beszélnek, akik a kákán is csomót keresnek! És ahogyan múlik az idő, mintha egyre nehezebb lenne a szolgálat, a tanúskodás, mintha egyre inkább növekednének a belső vívódásaim, egyre inkább azt érzem, mennyi mindenben kellene változnom, mennyi mindent meg kellene tanulnom, mennyire a gyülekezet tagjaival együtt, nekem is változnom kell!

Jeremiás a mélyponton van. Változnia kell! Panasza van, keservei özönlenek, hömpölyögnek, elárasztják a száját, nem is tud mást szólni az ajka, mint a vívódó, és zúgolódó szavakat. Mint az ostromló szavakat! Ismerős szituáció ez, kinek az életében, szolgálatában ne fordult volna már elő, hogy mélyponton volt. Áradt a panasz, a keserűség. Érezhető volt, mindenünk azt sugározta: elég volt! Zúdulnak az alaptalan kemény mondatok. És nincs rosszabb, mint ostromló szavakkal püfölni egy nyáját! És ez előfordul bizony! Mintha korbácsot ragadnánk sokszor a kezünkbe, ahogyan a Jézust korbácsolók tették. Mintha nem tennénk magunk sem mást, mint Jézus ellen fordulnánk a keménységünkben, a felindulásunkban. Mert egész egyszerűen meguntuk ezt az egyébként nem könnyű hivatást, ahogyan Ady Endre írja: "Nemrég üdén, most fonnyadtan áll egy árva kis virág ott: ifjú vagyok s már meguntam életem s e rossz világot. Kis szobámban álmodozva – Mint kit elhagyott a remény kimerülten kiáltok fel : Vajon miért is élek én? Elviseltem a fájdalmak egész sorát. Meddig tart még? Sokszor kérdelem – S mint kinek kő nyugszik szíven kimerülten kiáltok fel: vajon miért élek én?" Nem lehet, hogy elégünk van sokszor? Nem lehet hogy azok, akik most közöttünk kellene, hogy legyenek megunták az állandó készenlétet, állandó, szünet nélküli szolgálatkészséget, a lelkesi létet?

A beszédünk elárul minket. A panaszaink, a törvénykezéseink, a vívódásaink, az ostromló, vádló szavaink mind rólunk szólnak! A mi megtérésünkről, a mi szeretetünkről. Isten ezt mondja Jeremiásnak: Értéktelen dolgokat beszélsz. Ha megtérsz, megengedem, hogy újból a szolgálatomba állj. Ha értékes dolgokat beszélsz értéktelenek helyett.

Mérlegre kerül ma reggel a beszédünk, az igehirdetésünk, a tanúságtételünk; hogy miről is beszélünk mi? Miről beszélünk a szószéken, miről beszélünk egy látogatás alkalmával,

hogyan küszködünk mondanivalónkkal a betegágy mellett, hogyan beszélünk hittanosainknak hitünkről. Odaillo, az alkalomhoz, az igéhez, a textushoz illő a beszédünk minden esetben? Nekem magamnak is feltűnik, tanúskodnom kellett volna és nem tettem. Elúszott, félresiklott a beszélgetés, s vele együtt elúszott a tőlem elvárt szolgálat. Pedig, én vagyok az, akin keresztül hallható lehet, miben áll az Isten országa. Én vagyok az, akinek szólnia kell, mondania, tanúskodnia, hogy mit jelent Isten gondviselő oltalmában, kegyelmében tudni magamat. Magunkat. Mit jelent Jézus keresztje!

Én vagyok az, és ezért küldettem, hogy én megkeressem, segítő szavakat nyújtsak a tévelygőnek, a keresőnek. Elsegítsem az irgalmas szívű, velünk törődő mennyei Atyához a rámbízottakat.

Hallgatunk Róla. Sok mindenről nem, sok mindenről szívesen mondjuk el a belőlünk kikíváncozót. DE MIÉRT NEM KÍVÁNCOZIK KI BELŐLÜNK AZ Ő NAGYSÁGA, HATALMASSÁGA, PÁRATLAN VOLTA? Miért nem szóljuk, azt aki elküldött bennünket, aki megbízott minket, akinek a szolgálatába álltunk!!

Mennyire igaza volt, igaza van Luthernek, amikor azt mondja: naponta kell újjászülnünk, naponta meg kell térnünk! Sajnos leeresztünk, és már csak azt vesszük észre, hogy nincs bennünk a kikíváncozó evangélium, a hirdetés vágya, leeresztettünk. Naponként feltöltekezni, naponként megtérni, így van esélyünk tanúskodni, szolgálni naponként, és hitelesen is ráadásul!

Biztosan nem véletlen az evangélizáció összefoglaló, egy mondata: HITELES TANÚK, HITELES SZOLGÁLAT. Itt vannak a problémáink. A szolgálataink milyenségével. Mélységével.

Jeremiástól is ezt kéri az Úr, térj meg! Ugyanazt a figyelmeztetést kapja, amit ő olyan sokszor mondott el a népnek és könyörgött nekik: térjete meg, térjete vissza elpártolt fiaim, jobbitsátok meg útjaitokat! Térj meg Te próféta, MONDJA MOST NEKI AZ ISTEN. Neked kell megtérned most, különben nem nekem szolgálatsz. Térj hozzám, és akkor engem képviselsz, ismerj meg és akkor bevehetetlen ércfallá leszel!

Megtérés nélkül nincs szolgálat. Van rutinból fakadó beszéd, adottságból fakadó jó kiállítás, lehangoló stílus, tetszetős szónoki beszéd, lehet meggyőző mondatok garmada az ajkunkon, ez azonban nem Isten akaratából, erejéből feltörő üzenet sok esetben. Ahogyan ez a cserépkályha is akkor ad meleget, tölti be funkcióját, ha tűz van benne, úgy mi is akkor szolgálunk, teljesítjük Isten akaratát, ha bennünk megvan a feltöltés, ha el vagyunk látva Isten szavával, erejével. Ha bennünk ég a vágy, hömpölyögve eltelít, csordulttá lesz Isten békesége. Azt gondoljuk, mi már megtértünk, mi imádkozunk, foglalkozunk Isten szavával eleget, nem is gondoljuk, hogy meg kellene nekünk is térnünk! Nemcsak azoknak, akik a padosorokban helyet foglalnak, akik, ha nem térnek meg, úgy érezzük: hiábavaló minden erőfeszítésünk, mi mennyire igyekezzünk, de hiába, minden a régi. Ők térjenek meg, de mi? Pedig igen, ha nem vagyunk hajlandók mi megvizsgálni a hitünket, megvizsgálni a tudálékosságainkat, azt, hogy a szolgálathoz mi értünk, és más ne szóljon bele, akkor megfagy, megbénul körülötünk minden. Megtérésre nekünk is szükségünk van, be kell látnunk, nem vagyunk kiforrott, mindenben jártas, mindent jól végző szolgálattévők!

Istennek újra kell cserélnie bennünk megannyi jónak vélt, egy ideig jól működő mechanizmust, módszert, a szívünket, a hitünket. Újra, egy frissebbre, egy még jobbra, egy éppen az adott helyzethez szükségesre.

Isten nem vágasztalja, pátyolgatja a prófétát, egyet kér tőle: térjen meg. Tanulja Istent! Tanulja meg, hogy az a száj, amely kesereg, zúgolódik, nem tud tanúskodni Istenről, pláne nem tudja az örömhírt továbbadni! Saját magán kell elkezdni a megtérést, az Istenhez való odafordulást.

Magam is tapasztalom, úgy néznek ránk a körülöttünk élők, mintha mi lennénk a tökéletesség, a csupa jószág, csupa szépség, hibátlan életfolytatású emberek, mint maga az Isten.

Mi tudjuk, hogy téves ez az elképzelés, de valahol mégis joggal várják el tőlünk, Isten követőitől, hogy értékeset szóljunk, ne hiábavaló, meggondolatlan dolgokat, hogy erősek legyünk, akik ellene tudnak állni a bűnnek, a kísértésnek, és bevehetetlen ércfallá legyünk.

Térj meg, és akkor bevehetetlen ércfallá teszlek – ígéri Isten. Harcolni fognak ellened, a harc nem szűnik meg, de én veled leszek, megsegítelek.

Isten azért ott áll a próféta mellett. Ő nem tágit mellőlünk! Mai próféták meg még inkább ismerhetik Isten embert mentő, a poklok poklából is megmentő szeretetét, Jézusban.

Igen, először, most rajtunk a sor. Most nekünk szól az ige: Térjünk meg! Naponta! Már a nap végén érezzük: eresztünk, és ne akkor eszméljünk föl, amikor már leeresztettünk. Térjünk meg ma! Jézusért, egyházunkért, a ránk bízottakért!

Ferenczy Andrea, Nagyveleg

3.

„Jaj a pásztoroknak, akik veszni hagyják és elszélesztik legelőm nyáját! – így szól az Úr. Azért ezt mondja az Úr, Izrael Istene a pásztorokról, akik népemet pásztorolják: Ti hagytátok, hogy elszéledjen és szétszóródjon a nyájam, nem vigyáztatok rá. De én számon kérem tőletek gaztetteiteket – így szól az Úr. Összegyűjtöm nyájam maradékát minden országból, ahová szétszórtam őket, és visszaterelem legelőjükre, ahol szaporodni és sokasodni fognak. Olyan pásztorokat is adok melléjük, akik jól pásztorolják őket. Nem kell többé félniük és rettegniük, számba sem kell venni őket – így szól az Úr. Eljön majd az idő – így szól az Úr –, amikor igaz sarjat támasztok Dávidnak, olyan királyt, aki bölcsen uralkodik, jog és igazság szerint jár el az országban. Az ő idejében szabad lesz Júda, Izrael is biztonságban él, és így fogják nevezni: Az Úr a mi igazságunk!” (Jer 23,1-6)

Kedves Lelkészársak! Kedves Testvérek!

Beszélhetek-e én ma nektek a kemény hangú Jeremiás hangján? Mondhatom-e, hogy jaj nektek – jaj, mert elszélesztitek a nyáját, veszni hagyjátok az egyház népét? Sorolhatom-e, hogy mennyi-mennyi bűn, s mulasztás terhel titeket? Nem látogattok eleget, nem mentek utána a kallódónak, nem tudtok beszélni az ifjúság nyelvén, hagyjátok szétszéledni a konfirmáció után a gyermekeket, nem vagytok elég lelkiismeretesek, nem mélyültök el eléggé a vasárnapi igében, nem tartotok naprakész nyilvántartást, nem ültök mindig a hivatalban, nem képzitek magatokat megfelelően, nem kielégítő a hitoktatásotok színvonala?!

Emlegethetem-e – Jeremiás szavával élve – gaztetteiteket, melyért megfizet az Isten, ha nem változtok meg, ha nem lesz azonnal minden tökéletes?!

Beszélhetek-e én ma nektek a kemény hangú Jeremiás hangján? Semmiképpen sem. Hiszen Jeremiás szavai a küldetésüket elvesztett, Istenre nem figyelő, gögjében és hatalmában eltelt vezetőséget, királyokat és főembereket ostromozzák.

Én pedig nem látok itt csak egy megvert csapatot. Egy elerőtlenedett, bátortalan, a tiszta tanítástól eltérített, kisebbrendűségi érzéssel küszködő, a szolgálatok sokfélesége alatt roskadozó, ostromozást már sokszor, és sokszor igazságtalanul hallgató és átélő, az emberségükben, hivatásukban megtiport, ám mégis tőlük az elvárt: "tiporj magadon is" kényszerét megtevő, megalázott pásztorsereget látok, akik jól vagy rosszul, de naponként igyekeznek újra helytállni szolgálatukban, végezni küldetésüket, hirdetni Isten igéjét szószéken és betegágy mellett, gyermekeknek és fiataloknak, katonáknak és egyetemistáknak.

Hozzátok pedig nem szólhatok a kemény Jeremiás hangján, nem ostromozhatlak benneteket, nem hirdethetek ítéletet fölöttetek! Hozzátok ma csak az evangéliumot hirdető, reménységben élő Jeremiás hangján szólhatok! Ebben a hangban pedig megnyilvánul, hogy Jeremiás túllát korokon, történelmi időszakokon, a kegyetlen jelenből tud tekinteni egy jobb jövőbe, a jelen nehéz időszakában, amikor sokszor ő maga sem érti, miért cselekszik így az Isten, mert Isten még előre, prófétája előtt is elrejtőzködik, képes hinni és hirdetni: Istennek nem ez az igazi arca, hiszen Isten a szeretet Istene, a megmentés és nem az elvesztés, az összegyűjtés és nem a szétszóratás, az igazság és nem a hazugság, a kegyelem és nem a kegyetlenség Istene.

Eljön majd az idő – hangoztatja reménységét Jeremiás – eljön majd az idő, amikor Isten egyértelműen láthatóvá teszi igazi arcát mindenki előtt egy emberben, aki Istentől jön közénk. Aki maga lesz az igazságosság, a szeretet, a könyörület, az irgalom. Aki maga lesz az ember, s aki maga lesz az Isten is. Aki kész lesz szenvedni és életét áldozni valamennyiünk megmentésére.

Jeremiás nem ismerte még a mi Urunkat, Jézus Krisztust. Mégis tudta, hitte és remélte, hogy Isten igazi arca egy Istentől jött emberben, és nem a világban, nem a történelem eseményeiben, nem borzalmakban, vagy katasztrófákban, nem az emberi kegyetlenségekben, de nem is a csodákban látható, hanem – s mi most már azonosíthatjuk az Istentől jött embert Jézussal –, hanem Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában egyedül. S Jeremiás belekapaszkodott ebbe az ígérethez, belekapaszkodott lényegében a majdan világrajövő és értünk meghaló Krisztusba.

Számunkra az idő azóta már eljött. Az ígélet beteljesedett. S nekünk már nem csupán ígérek jutnak. Nekünk itt van maga az Úr Jézus Krisztus. Megváltó szeretete, keresztye és feltámadása most már örökre Isten igazi arcát mutatja nekünk. A reménységben élő Jeremiás hangját felválthatja a beteljesült reménység hangja. S én, s mi, gyenge pásztorserege Urunknak, ezt a Krisztust hirdethetjük. Ezt a Krisztust akarom ma hirdetni nektek is. Ennek a Krisztusnak a szolgálatában akarom leélni az életemet, s ezen a Krisztuson, Isten igazi arcán tájékozódva akarom látni a világot, az embert, a történelmi korokat, a csodákat, s a katasztrófákat is. Ezen a Krisztuson akarom lemérni a hang súlyát, mely Őróla vagy bármi másról beszél. Ő lehet mérték számunkra mindenkor, mindenben; csak Ő lehet a mérték számunkra mindenkor, mindenben!

Most azonban magunkba kell fordulnunk és egyenként odaállni Isten színe elé!

Hiszen Krisztust hirdetni, s Őrajta mérni le a világot, az embert, s annak eseményeit – ezt manapság nálunknál talán senki nem tudja jobban –, olykor jeremiási kemény beszédet, s ami elválaszthatatlan ettől, jeremiási sorsot kíván. Krisztus nem ígér könnyű életet azoknak, akik őt hirdetik. S vannak korok, melyekben különösen is nehéz a Krisztus-hirdetés, a Krisztuson való tájékozódás, mert az igazság kimondásával jár együtt. S mi alig vagyunk túl egy ilyen időszakon.

Látjátok testvérek – Jeremiásnak egy hasonló korban a szenvedés, a kínlódások, az emberektől való elhagyatottság, a bebörtönzések, a ciszterna, az Istennel vívott küzdelmek jutottak. Mi pedig ugyanezt nem mondhatjuk el magunkról. Jutott paróchia, volt jövedelmünk, gyarapodtunk, talán megbízatásaink is voltak egyházunk magasabb fórumain. S közben Jeremiás, korunk Jeremiásai – szenvedtek. Szüneteltek, mert ők – hadd éljek ismét Jeremiás kifejezésével –, csontjaikba rekesztett tűzként, prófétai szóként, hiteles tanúként kimondták, amit mondaniuk Krisztus által kellett, megtették, amit tenniük Krisztuson tájékozódva kötelességük volt, s amit nekünk is mondani és tenni kellett volna. Ők harcoltak. Harcoltak az egyházi iskolákért, harcoltak az egyház szabadságáért, harcoltak a teológia tisztaságáért – s viselték érte a börtönt, a kitelepítést, az áruló címet, a meghurcoltatásokat. Mi pedig bedugtuk fejünket a homokba, igyekeztünk nem részesei lenni az eseményeknek, de ha kényelmünk-nyugalmunk úgy kívánta, azért egyet-egyét mi is rúgtunk rajtuk csak azért, hogy ne kelljen félnünk! Pedig a félelem ügyis bennünk volt.

S most, amikor a nehéz időknek vége, s Isten új kezdetet, új indulást adott egyházának, ahogyan népének is megadta a fogság után, alig-alig akarjuk kihúzni a fejünket abból a homokból. Pedig félni most már egyáltalán nincs mitől, de gyönyörű küldetés áll előttünk: hirdetni Krisztust hiteles tanúként alkalmas és alkalmatlan időben, s általa felépíteni újra Krisztusra romjaiból gyülekezeteinket, egyházunkat.

S Krisztus ott áll ma is, ott lesz holnap is, fölötte minden kornak, minden földi eseménynek, zsarnokoknak és tévtanítóknak, s Isten igazi arcát mutatja nekünk. Mi mindig láthatjuk és tudhatjuk, hogy Isten a megmentés és nem az elvesztés, az összegyűjtés és nem a szétszóratás, az igazság és nem a hazugság, a kegyelem és nem a kegyetlenség Istene. Ha pedig mindenek fölött áll kegyelemmel teljes hatalma, akkor miért félnénk? Lám, sem Jeremiást, sem korunk Jeremiásait nem lehetett legyőzni, hiszen Krisztus elegendő volt ahhoz, hogy megőrizze és megtartsa őket, s megharcolt útjukat példaként állítsa egyházunk jövője számára.

De Krisztus nekünk is elegendő. Elegendő a félelem kiűzéséhez! Elegendő a számvetéshez: a múlt örökségének feldolgozásához, a terhektől való megszabaduláshoz! Elegendő a bűnvalláshoz!

S elegendő az új induláshoz is! Hitünk, lelkünk, küldetésünk, szolgálatunk: igehirdetésünk és tanításunk, egyházunk megújulásához!

De Krisztus elegendő lesz a megálláshoz is! A megálláshoz, ha újra nehéz idők jönnek, ha jeremiási kemény beszédet s a vele járó mártír sorsot kellene vállalnunk!

Hozzátok ma csak az evangéliumot hirdető, de a már beteljesült reménységben élő Jeremiás hangján szólhatok! Hiteles tanúivá Urunknak, Krisztusunknak csak kegyelme, evangéliuma által válhatunk! S csak hiteles tanúkként lesz hiteles szolgálatunk!

Jöjj hát Úr Jézus Krisztus és végy szállást örökre szíveinkben! Ámen.

Imádkozzunk!

Úr Jézus Krisztus! Köszönjük neked prófétád, Jeremiás bizonyágtételét. Kérünk, törölj ki szívünkből minden hitetlenséget, mely eltakarja Isten igazi arcát előlünk, s elbátortalanít, félelemmel tölt el szolgálatunk végzése közben! Add, hogy kegyelmed erejét higgyük és lássuk minden időben, s akaratod szerint szóljunk, hirdessük igédet most, s amíg csak élünk. Ámen.

Isó Dorottya, Veszprém

Rusznayk Dezső:

Hirdessétek Isten üzenetét

A 80 éves Dr. Pósfay György lelkésztestvéremnek tisztelettel ajánlom

Mit jelent az evangélium szó? Jelenti a Krisztusban nyilvánvalóvá lett isteni kegyelemről szóló boldog, örömteljes hírt. Az evangélium valóban jó, örömteljes hír minden olyan bűnös számára, aki megbocsátásra vágyik, aki kegyelemért óhajtozik. Úristen részesít kegyelemben. Ennek alapján visszatérhetünk az atyai házba, melyet önkényesen elhagytunk. Eme üzenetet – jó hírt – Úristen küldte az embereknek szent Fiában, Jézus Krisztusban. Az evangélium központi magja ama "Isteni amnesztia". Bűnbocsánat mindazok számára, akik hisznek ennek az üzenetnek, és vissza kívánnak térni az atyai házba.

A Szentírás azonban az Úristenhez való visszatérésről beszél. Ez a legfontosabb üzenet az emberiség történelmében. Általa a történelmet nemcsak magyarázni lehet, hanem beteljesíteni is. Általa kap értelmet is az emberi történelem.

Ezért maga az Úr Jézus Krisztus az üdvhozó üzenet szerzője, hordozója, megbízta tanítványait. Sőt megparancsolja, vigyék ezt az üzenetet az egész világba.

Az Úristen üzenetének kihirdetése, a Jézus Krisztusban való üdvösségről, a legkomolyabb hír, amely hirdettetik az embereknek. Ezt a kihirdetést ezért evangélizációnak nevezzük. Az az állítás, hogy az evangélizáció "újkori" felfedezése egyes "túlbulzgó rajongóknak" nem igaz. Az ilyen hozzáállás tudatlan könnyelműség az Úr Jézus parancsával szemben, mely világosan le van írva a Szentírásban: „Menjetek el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentlélek nevében, ...” (Mt 28,19). „Menjetek el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” (Mk 16,15). „... és hirdetni kell az Ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot minden nép között ...” (Lk 24, 47).

Az evangélizáció – az örömhír hirdetése, Jézus Krisztus által elrendelt kötelessége ma és holnap minden követője számára.

Az, hogy a keresztény egyház gyakran és sokáig megfélemedezett az Úr Jézus Krisztus eme parancsáról, ez nem bizonyíték az evangélizáció ellen. Ellenkezőleg! Ez a keresztény egyház ellen szóló vád. Most, amikor Úristen az Ő nagy kegyelméből megnyitotta szemeinket, szíveinket és felismerjük "meglátogatásának idejét", keressük az evangélizációnak lehetőségét, mint a keresztény egyház legfontosabb feladatát. A hallgatás ideje után tudatosítjuk, hogy ha valami képes feléleszteni evangélikus gyülekezetünket – "az atyák keresztény hitét" – az csak Isten ígéjének a Szentlélek erejében való hirdetése lehet. És ez nem más, mint az evangélizáció.

Evangélizáció nem abban az értelemben, formában, ahogy azt ma a modern eszközök segítségével végzik a világban. A műholdak által. Vagy emberek tömeges menete Jézusért a nagyváros utcáin. Vagy az ökumenikus mozgalom által. Az evangélizáció céljainak kell alávetni minden prédikációt, akár a legeldugottabb templomban, valahol a hegyek között, akár a város peremén.

Persze a prédikáció nem lesz automatikusan evangélizációs azzal, hogy annak tüntetjük fel. A prédikáció tartalmával lesz azzá.

Ehhez a szolgálathoz, az evangélizációs prédikáláshoz nem kell kiugró tehetségű lelkész. Minden idők legnagyobb evangélistája Pál apostol volt. Nem a ma működő prédikátorok.

Erről a szolgálatáról Pál apostol így ír:

„Én is, amikor megérkeztem hozzátok testvéreim, nem úgy érkeztem, mint aki ékesszólás vagy bölcsesség fölényével hirdeti nektek az Isten bizonyágtételét. Mert úgy határoztam, hogy nem tudok közöttetek másról csak Jézus Krisztusról, róla is mint a megfeszítettéről,” (1Kor 2,1-2). Egy másik helyen így ír: „... az tetszett az Istennek, hogy a bolondságnak látszó igehirdetés, üdvözítse a hívőket. És miközben a zsidók jelt kívánnak, a görögök pedig bölcsességet keresnek, mi a megfeszített Krisztust hirdetjük.” (1Kor 1,21-25)

Nem kell nekünk jobb, ütőképesebb evangélizációs igehirdetést keresni. Ahol Jézus Krisztust, mint megfeszített hirdetik, ahol bűnbánatot prédikálnak – ott van az evangélizáció.

Ez a jézusi tanítás annyira nélkülözhetetlen, hogy Luther az első tételként tüntette fel a 95 tétel között. „Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: "Térjete meg" – azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen.” (Mt 4,17)

Persze kérdés, vajon templomainkban mindig Jézus Krisztust és a bűnbánatot hirdetjük-e? Vagy csak vallásos témájú előadást hallunk evangélizáció helyett?

De a teljes bibliai igazságot nem takarhatjuk el. Az első evangélizátorok nemcsak a zsinagógákban (templomokban) hirdették az örömhírt, hanem házaknál, főtereken, folyó mellett. (Csel 14,6-7; 16,15; 17,17.)

Gondolnunk kell arra, hogy manapság sokan nem járnak templomba. Így az örömhírt el kell vinni az emberek közé. Tehát a templomon kívülre is el kell mennünk prédikálni a megfeszített Jézus Krisztust. E szolgálatunknál nem szükséges másolni a különböző vallási csoportosulások vagy szekták módszereit. Nem szabad senkit sem ijesztgetni a pokollal. Nem szükséges érzelmileg felcsigáznai a hallgatót, hogy végre cselekedjen, tartson bűnbánatot.

Nem lényeges, hogy a bűnösök sírjanak, hanyatt essenek, elájuljanak. Egy a lényeges, hogy az emberek Uristen üzenetét hallják, az örömhírt, az evangéliumot.

Ilyen evangélizációnak azokat kell elérni, akik keresztény istentiszteleteinkre nem járnak. Bizonyos értelemben a szekularizált világ számára kell ezt szervezni. Az evangélium üzenete legyen ezért világos, érthető, egyértelmű célzattal, s persze nyugodjon bibliai alapokon. Szükséges, eme "tömeges evangélizációnál" (bár nem kell okvetlen ezrekre gondolni) hogy minden keresztény, istenfélő ember, végezzen csendes, de rendszeres, személyes evangélizációt.

Az ateizmus által terjesztett jelszót: miszerint a keresztény élet gyakorlása magánügy, bibliai szemszögből ugyanis határozottan el kell utasítani.

Isten ígéje szívünkre helyezi: „... s tanúim lesztek ...” (Csel 1,8) és feladatokat hirdetni az evangéliumot. A Szentírás sehol sem írja elő a módszert, hogyan kell annak történnie. De feltétlenül megköveteli, hogy végezzük azt.

A keresztény istenfélő embert Isten e világba állította, küldte, hogy benne hirdesse az Ő üzenetét. E feladata alól nem mentesülhet, át kell adnia a „szegényeknek hirdettetik az evangélium” (Mt 11,5).

E "szegények" mindig velünk vannak, ezért szolgálatunk soha sem szünetelhet – itt e földön soha nem lesz befejezve. E világ nem lehet evangélizáció nélkül – majd egyszer a mennyek országában lesz vége. Ámen.

Elhangzott a KÉMELM konferenciáján, 2001. szeptember 5-én, a németországi Ludwigsburgban.

AZ ÁGOSTAI HITVALLÁS ÖKUMÉNIKUS JELLEGE

Néhány megjegyzés a címben előforduló "ökuménikus" szóhoz:

Ez a görög szó az Újszövetségben is előfordul (Lk 2,1). A "lakott föld"-et jelenti, néha a "görögök lakta föld"-et, a "Római birodalmat", az "egész föld"-et, a "föld lakói"-t (Daxer-Kiss: újszövetségi Görög-Magyar Szótár).

Az újkorban az evangélikus hitvallásokat tartalmazó "Konkordia Könyv" 1580-as német kiadásának első része – magyarra fordítva – ezt a címet viseli: "A Krisztus-hit három fő szimbóluma vagy hitvallása, amelyet az egyházban egyetértően használnak". Ez a megjelölés még Lutherre megy vissza. A latin kiadásban Selnecker Miklós ezt eképpen fogalmazta meg: "A három katolikus vagy ökuménikus hitvallás". (A mértékadó szöveg egyébként a hitvallások esetében a latin.)

Nem szabad kvantitatív (mennyiséget meghatározó) módon az ökuménikus szót érteni. A három egyetemesnek mondott hitvallás sem "kvantitatív" ökuménikus szempontból. Luther a görög-latin "katholikos" szót, ami "általános"-t, "egyetemes"-et jelent, "keresztény"-nek fordította. Az Á.H. számol azzal, hogy annak elfogadóin kívül is van egyház, mert – szerinte – még a "szakadók" és eretnekek közt is lehet hit, pld. a szentségek révén. De nem olyan módon állítja ezt, hogy ezért nem akarja megtörni a római egyházzal való közösséget, amint azt Heiler állítja. Ennek Luthernél mélyebb okai vannak. Ugyanígy az Á.H. nem spiritualisztikus értelemben ökuménikus.

Az Á.H. néhány jellegzetes vonása.

Az Á.H. tulajdonképpen Krisztusról való bizonyágtétel. Tele van az Írásból származó idézetekkel, mégsem egyes tanítások kifejtése kíván lenni. Az íráshelyek jobb összefoglalásai az Á.H. apológiájában részletesebben találhatóak meg, így pld. a törvény és az evangélium megkülönböztetése, azaz az evangélium lényegének a kifejtése; ami – persze – Á.H.-ban is megvan. Az evangéliumot nem mondja tanításnak, hanem híradásnak, olyasvalaminek, amit állandóan újra és újra el kell fogadni, mert az Krisztus minket megszólító üzenete. Ezért a hitvallás nem azt mondja, hogy "az írás tanítja", hanem "az egyház tanítja". Tehát egy meglevő tény szögez le. Ezért nem elég az Á.H.-t történetileg vizsgálni, hanem teológiailag kell ezt megtenni. Sajnos, az utóbbi időkben (a XX. század első felében) inkább történetileg vizsgálták az Á.H.-t. De emiatt sokszor nem is értették meg azt és ezért nem értékelték azt megfelelő módon. Az egyházat próbatételek elé állító események viszont kezdik megértetni a hitvallások értékét és szerepét, ugyanis azok az Evangéliumra mutatnak. Így a hitvallásoknak vígaszt adó szerepük lehet.

Az Á.H. támadás ellen védi meg a Szentírást, mert egyrészt egy téves tanítás egyre nagyobb teret kezdett hódítani az egyházban és az írásnak e ponton való bizonyágtétele egyre inkább kezdett elhalványulni. Ez a veszély a megigazulás hamis útjának az elterjedése felől fenyegette az egyházat a 16. században. Ennek kapcsolata van azzal, hogy az Isten kettős kormányzatáról szóló tanítást az egyházi vezetők és a teológusok nem voltak képesek külön-külön körülírni, illetőleg megfogalmazni, sőt a kétféle kormányzást egymással összekeverték. Ez azonban azt jelenti, hogy a harc nem emberek ellen, hanem a gonosz ellen folyik. Ilyen helyzetben – ahogy ez a múltban is történt – a hit megvallása az egyház egyetlen fegyvere. De a hitnek a megvallását nem szabad második kinyilatkoztatásnak tekinteni, már csak azért sem, mert egyes időkben a támadásnak különböző frontjai is lehetnek. Így ma nem biztos, hogy a frontvonal ott vonul, ahol a 16. században volt. Ha ezt nem vesszük tekintetbe, akkor a kijelentett hitvallások hamis biztonságot adhatnak.

Az Á.H.-nak az evangélium melletti bizonyágtétele egyrészt összeköti az egyház egy korban élő, de területileg a világ mást pontján munkálkodó "atyákat" egymással, valamint a korban a mostaniak előtt élő "atyák" szolgálatával. Az Á.H-ban erre utalnak az aláírók nevei, az utóbbiakra az egyházatyáktól való idézetek. De mindezek alá vannak rendelve az Írásnak. Ezért mondhatjuk, hogy az Á.H. nem akar az egyházban új tanítást hirdetni, hanem az egyház meglévő tanítását akarja egy adott helyzetben világosan kifejezni. A konszenzust kívánja hangsúlyozni.

Az Á.H. így elkötelező példája annak, hogy mit jelent az egyházban a hit megvallása, mégpedig formális, és tartalmi szempontból. Az egyház egyrészt egy szövegbe foglalt kinyilatkoztatási forrásról, azaz az evangéliumról tesz bizonyágot, másrészt mint emberekből álló közösség teszi meg ezt, ugyanis a keresztény ember nem teheti meg jó lelkiismerettel, hogy ne tegyen bizonyágot az evangéliumról. Ezért lehet csupán innen kiindulva, a terjedőben levő hamis tanításokat megítélni. Az Á.H. szerint a norma, a szabály az Írásban található meg és ennek következtében az Á.H. csak írásmagyarázat, tanúbizonyosság az Írás mellett.

De kötelezőnek mondható metodológiai szempontból is. Az a krisztusi megbízás áll minden mögött, hogy az egyháznak mindig bizonyágot kell tenni hitéről, különösen pedig akkor, ha mondanivalóját támadás éri. Persze tudni kell, hogy az ilyesmi nem mindig mondható, könnyen felismerhető támadásnak, mert az ellenfél nem egyszer a "barát" álarcában közeledik a keresztényekhez. Ebben az esetben az Á.H. idézése nem elég, mert az hamis békeséget ad és ilyesmibe nem szabad belemenekülni az egyháznak. Nem elég az, ha az egyén megvallja a hitét, ezt kell az egyháznak, mint közösségnek is megtenni.

Persze, az egyház vallástétele nem záródott le az Á.H-sal. Ezért talán megkérdezhetnénk, hogy miért nem vallotta meg az egyház a hitét – például – a felvilágosodás ideje során? Szerintem ez hiba volt.

Az Á.H. egyházfogalma

Az Á.H. nem része saját egyházfogalmának. A lutheri ortodoxia (és a 19. században *Löhe Vilmos*) itt tévedett. Éppen ez a vonása mutatja meg az Á.H. ökuménicitását. Igaz az, hogy az "Apológia" néha emlegeti, hogy a hitvallás az egyház jeleinek az egyike. De ilyenkor Melancthon nem az írott hitvallásról beszél, hanem az egyház hitet valló funkciójáról. Az Á.H. saját felfogása szerint nem helyezhető az Ige és a szentségek mellé. Csak az Igében és a szentségekben látja az Á.H. a "notae ecclesiae"-t. Az Á.H. – egészen pontosan – az evangéliumot nevezi az egyház alapjának, még hozzá a prédikált evangéliumot és a "nyújtott" szentségről beszél. Ezek érvényessége nem függ a helyesen tanítótól, sem szervezési kérdésektől, csak az Igétől.

Nincs szó a hivatalról sem, csak "implicite", sem a Bibliáról, sem a hitvallásokról. Az egyház az igehirdetés által keletkezik, az Á. H. szerint – és ugyanakkor – az egyház hirdeti az Igét. Milyen konzekvenciák következnek ebből?

Az Á.H. a Luther nevéhez fűződő reformációi mozgalom révén létrejött egyházat állandóan kérdések elé állítja. Ugyanis az Á.H nem statikus, hanem dinamikus egyházi közösséget kíván eképpen biztosítani. Ezért nem szól külső rendtartás(ok)ról, kormányzati rendszerről, kormányzati formáról, istentiszteleti rendről és ehhez hasonlókról. Nagy kérdése az, hogy az egyház ma is, most is kegyelemből él-e? Az Á.H. véget vet minden ekkleziológiai öndicsőségnek.

Az Á.H. lehetővé teszi, hogy felismerhessük és keressük az egyházat más egyházban. Ugyanis számára az a fontos, hogy az apostoli kérügma hallatszik-e valahol, tehát az, hogy mit prédikálnak egy közösségben. Nem fontos a kánonokban való különbség, a hitvallások közti azonosság, az egyházi hivatalról alkotott felfogás, a liturgiai rend, az egyházi kormányzat formája, az a fontos, hogy maradjon hely az Evangélium számára egy közösségben.

Ennek a meglétét nem feltétlenül kell, hogy veszélyeztesse a teológiai munka: a különbségek kikutatása, a filozófiai kifejezésformák használata, antropológiai különbségek megállapítása és ehhez hasonló, sőt, ilyenek tanulmányozásának az eredménye, eljuttathatnak minket oda, hogy felfedezzük: ezek sokszor azonos felfogásokat takarnak. Ez az ökuménikus munka egyik főfeladata. Ki kell kutatni, hogy mit jelent az egyes ember hite számára az evangélium, mert ez nem mindig azonos az egyház hivatalos tanításával. Ez viszont azt jelenti, hogy tulajdonképpen az Á.H. kényszerít bennünket ökuménikus munkára, anélkül, hogy hűtlenségnek kellene ahhoz lennünk.

Az Á.H. lehetővé teszi az egység munkálását, s nem csak a másutt élő keresztények közösségeinek a formális elismerését kívánja. Ezt az egységet nem spiritualizálja el, hanem azt az evangéliumban és a szentségekben keresi. Ez nem eschatológiai egység, hanem itt a földön és a jelenben kell és lehet azt megtalálni. Az egység hiánya bűn és bizonyos kárt okozó megváltozása a dolgoknak. A múlt század idejének az egyik gondolata az volt, hogy a hitvallások különbözősége egy bizonyos "gazdagság"-ot jelent, ez egy romantikus gondolat volt és nem az Á.H. felfogását képviseli. Ugyanis az evangélium hirdetésében és a szentségekben való egyetértés és egymás elhívásának az elismerése az Á.H szerint elegendő az egyház egységéhez. Ez – persze – az úrvacsorai közösséget is magában foglalja. Másban lehetnek különbségek, de ahol ez nincs meg, ott nem lehet szó egységről. Ezen a ponton az Á.H. nem tud engedni és ezért járul hozzá – alkalmas módon – az ökuménikus munkához. Ez más, mint az unionizmus a múlt században; világosan megkülönbözteti az ökuménét az "una sancta"-tól.

Az Á.H. mint az ökuménikus egyházi munka iránymutató táblája

Az Á.H. lehetővé teszi, hogy az evangélikus egyház megvallja azokat a pontokat, amelyekben egyetért a másképpen gondolkozókkal ("disszenter"-ekkel). Ezért nincs igaza *Adolf Harnack*nak, hogy az Á.H. a rómaiakkal szemben "túl barátságos" (Leisetreten). Ilyesmi lehetett Melanchthonnál és másoknál komoly keresztény igyekezet is. De ezen megállapítás ellen szól az, hogy az Á.H. rámutat ugyanakkor a különbségekre is. Az u.n. "ökuménikus hitvallás"-ok is ilyenek, talán még inkább, mint az Á.H., ugyanis azok istentiszteleten felhasználható célokra összeállított (ilyen jellegű) doxológiák. Ezért azt mondhatjuk, hogy az ökuménikus mozgalom útja is ez kell, hogy legyen: azaz imádság, buzgóbb imádság nélkül sohasem jut el céljához.

Az Á.H. azért mondható ökuménikus hitvallásnak, mert vallást tesz az egyház katolikus voltáról és utat mutat egy ilyen egyháznak az összegyűjtésére. Beállítja az egyházat a testvérek keresésének eschatológiai feladatába.

Ezen a téren a további feladat – az Á.H. tartalmából kiindulva – annak a kikutatása és bebizonyítása lenne, hogy az Á.H. a hitvallások "közepe".

Ma két veszély fenyegeti az Á.H.-hoz ragaszkodó egyházat: az elzárkózás és a beolvadás. Mind a két esetben hűtlen lenne az Á.H. eddig betöltött szerepéhez.

Edmund Schlinck: *Vendégprofesszori előadás a svédországi Lund Egyetemének Teológiai Karán 1949. március 8.-án. – Lejegyezte 1949. március 8.-án, Lundban, Pósfay György, majd 2001. augusztus 15.-én a szöveget egyes szavak és mondatok kiegészítése révén érthetőbbé tette.*

Gémes István:

SZÁMADÁS ÉS ELŐRETEKINTÉS

Adalékok a „Pál és missziója“ témához

Rm 15(13)14-33-nak nem szentelnek¹ nagyobb figyelmet a kommentárok². Általában a levél befejezéséhez³ tartozónak tekintik⁴. – Pedig a szakasz két szempontból is külön figyelmet érdemel. Egyrészt csak belőle értesülünk Pál hispániai tervéről. Másrészt pontosan erről a jövődől tervéről esik fény eddigi munkájára, annak értékelésére, azaz egész missziója⁵ teológiailag megalapozott átgondolására.

SZÖVEGELEMZÉS

15,7-el fejeződik be az a szakasz (12,1-15,7) amelyben Pál a római gyülekezet belső kérdéseivel foglalkozott⁶. A προσλαμβάνεσθε⁷ – διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους mintegy az intések keretét jelenti (14,1; 15,7).

Pál további mondanivalója most már az éθνοι -hoz kapcsolódik, s ezt 15,8 nagy ellentétén keresztül vezet be. Körülmetékedésről van szó, amelynek az Isten igazsága érvényesülése kedvéért még Jézus Krisztus is alávetette magát, ezzel is megerősítve az atyáknak tett ígéreteket⁸. Ezt azonban csak az ellentét kiemelése végett mondja, mert a 9-12.versek *katénája* négy idézetét összefogó szó kétségkívül az éθνοι (5x)⁹. Ha pedig a 8.v. „Lehrsatz“-a a Rómában élő gyülekezet hagyományokhoz ragaszkodó részét akarta megnyerni és megnyugtatni, akkor a négy idézet már tudatos előkészítése annak, ami tulajdonképpen Pál szívügye: t.i. hogy a 15b-19a-t átfogó χάρις fontosságát vonultassa el olvasói előtt – éppen az éθνοι-ra való utalással¹⁰.

Rm 15,13-15a

Ez a szakasz nem megy túl a *captatio benevolentiae* mértékén és súlyán. Ezt mutatják a benne össze-sűrített teológiai fogalmak: ἐπις, πληρουν, χαρά, ειρηνη, πιστευειν, δυναμις, πνευμα ἅγιος, γνωσις, etc.

Rm 15,15b-19a.

Itt hozza Pál χάρις összezezését. Ismételten az Istentől kapott χάρις-ról beszél (2 Kor 4,2), mint minden tevékenysége kiindulópontjáról. Ebből vezet le üzenetét és mondanivalóját, de ebben mozog az egész élete is. Erre hivatkozva jelent ki dolgokat tekintélyi súllyal, ebből kiindulva osztogat taná-

¹ C.H.Dodd, The Epistle of Paul to the Romans, in: Fontana Books 340R „The Epilog“-nak nevezi.

² Legfeljebb hídnak tekinti Becker a nagy, csaknem önálló tömbök között a Rm levélen belül: 1-8; 9-11; 12-13; 14,1-15,13. Becker, Pls 362. – Viszont: J.Knox, Rm 15,14-33 and Paul's Conception of His Apostolic Mission, in: J.Bible Lit. 83, 1-12.

³ M.Theobald, „konventionell gefärbte Abschnitte“-ról beszél. Der Römerbrief, 2000. 45.old. „Formula valetudinis finalis“-nak tartja, amelynek bökszavai: remény, öröm, béke, hit, az egész levélben szét szórván találhatók, 44.

⁴ Michel, Wilckens, Althaus, Theobald.

⁵ Lásd a Heiki Räisänen-Hans Hübner vitát arról, hogy Pál teológus volt-e, vagy csak ügyes misszionárius? In: Räisänen, Paul and The Law 266: „first and foremost a missionary“ – Hübner, rec. in: ThLZtg 110 (1985) 894-896. ua. in: Bibl.Theol. d.NT. Band 2, Die Theol.des Pls 233.

⁶ A 13. fejezet tematikáját most nem érintjük.

⁷ Ez a parancsoló mód mintegy „felszólítás valami új kezdésre”, Michel Rm 358.

⁸ V.8. beginnt mit einem Lehrsatz, Michel 358.

⁹ A katéna gondos, mives összeállítás, mind a három írásrész képviselve van benne: Dt 32,43 képviseli a *tórát*, Zsolt 117,1 a *kötubim*-ot, Ézs 11,1.10. a *nöbiim*-ot. Az egész homológiai szakszavakkal teletűzdelt: ἐξομολογεσθαι, ψάλλειν, ευφραίνειν, αινειν, επαινειν, ἐπιςζειν Michel 359.

¹⁰ Nem kell hát az idézetekben Jézus Krisztusra utalást keresni, mert P már itt gondol a 15b-19a szakaszra, azaz az ő pogányok között végzett munkájára. Michel uo.

csokat. Szerinte ez szabja meg a gondolkodása mércéjét is, s erre hivatkozva ajánlja a rómaiaknak a μη υπερφρονειν-t (12,3). A χαρισμα-k kérdésében is tud különbségekről (Rm 12,6) és a saját munkáját is hasonlítani tudja az αρχιτέκτων-éhoz (1 Kor 3,10), amit még olyan kívülállók, mint Jakab, Kéfás és János is elismernek (Gal 2,9). Emlékeztetni is tudja a gyülekezetet (Rm 15,15). S mindezt a „nekem adott kegyelem szerint“.

A kifejezésben Pál három teológiai döntésével találkozunk.

- a. A διδοναι ige part. pass.-a passivum divinum, aor. pedig a tartósságot kívánja aláhúzni, nyomatékosítva két alkalommal ennek visszavonhatatlanságát a του θεου genitivusszal. Isten a kegyelem adója és senki más; „nem emberektől, sem emberek által“ (Gal 1,1) jutott részéül a kegyelem. Másutt ezt így is mondhatja, hogy erre a χάρις-ra való kiválasztása már anyja méhében megtörtént (Gal 1,16), lévén, hogy az απορίζειν valaki v. valami céljára, rendelkezésére bocsátást jelent, mind az igénybevétel, mind a cél előre való meghatározottsága értelmében (Rm 8,28)¹¹
- b. Nekem, μοι, adatott az isteni χάρις. Ennek egyik összetevője Pál önértékelése. Bár ő magát koraszülöttnak tartja (1 Kor 15,8), meg van győződve afelől, hogy isteni kinyilatkoztatás hordozója (Gal 1,16). A hangsúlyos μοι,εμοι azonban más kérdést is érint¹². Hogyan viszonyul egymáshoz az „ügy“, amely képviselőjének érzi magát Pál és a saját személye? Érdekes adatokkal szolgál a statisztika. Ha leveleiben az egyszám első személyben álló igéket nézzük, – amelyek tehát az εγω, εμοι, μοι előtérbe kerülését bizonyítanák, akkor az egyes levelekben a következő képet kapjuk: Filem 50, Fil 41, 2Kor 27, Gal 23,5, 1Kor 18, Rm 10, Kol 8, 1Thessz 3%-os arányt mutat. Lényegesen más sorrendet kapunk, ha a többszámú mi-igéket nézzük: itt Thessz vezet 31- és a lista végén Kol áll 4%-al. Adatszerűen ez azt jelentené, hogy leveleiben Pál kerekén 800 alkalommal fejezi ki magát egyszám első személyben és kb 520 esetben többesben. Már csak ezért is beszélhetünk Pál személyéről, mint hermeneutikai problémáról.

Anélkül, hogy ezt tovább vizsgálnánk, állapítsuk meg, hogy Pál művét, munkáját személye kizárásával nem lehet és nem is szabad vizsgálni. Teológiai megértése is ettől függ¹³. Megbízatása isteni eredete és az ő emberi személye egyképpen szerepet játszik az általa meghirdetett isteni, embermentő tervben. Ha nem is úgy, hogy a saját, személyes hite és élménye kizárólagosan domináló szerepet kapna – a Krisztus keresztségének nincs vetélytársa –, de élménye és személyes dolgai nem választhatók el a teológiai felfogásától¹⁴. Ő u.i. a συγκοινωνός, az evangélium particeps-e, sociusa.(Rm 11,17, 1Kor 9,23, Fil 1,7). S hogy ezt mennyire konkrétan gondolja, annak illusztrálására jó példa a συγ- igekötős igék használata. Krisztussal való közössége, koinóniája nem csupán racionális vagy érzelmi elképzelés nála. Élete szinte végigköveti a Jézus Krisztus életének egyes állomásait és így beszélhet:

- vele való életről, συζην Rm 6,8, 2Kor 7,3
- vele való összenövésről, σύμφυτος Rm 6,5
- együtt-küzdésről, συναθλειν Fil 1,27; 4,3
- együtt-szenvedésről συμπάσχειν Rm 8,17
- együtt-megfeszítésről συσταυρουσθαι Rm 6,6 Gal 2,19
- együtt-halásról, συναποθνήσκειν 2 Kor 7,3
- együtt-eltemetésről συνθάπτειν Rm 6,4 Kol 2,12
- együtt-feltámadásról συνεγειρειν Kol 2,12, 3,1
- együtt-életrekelésről, συζωοποιειν Kol 2,13
- együtt-megdicsőülésről, συνδοξάζειν Rm 8,17
- együtt-öröklésről συνκληρονόμειν Rm 8,17
- együtt-uralkodásról συμβασιλεύειν 1 Kor 4,8

¹¹ Gémes, Jézus és Pál, 192.

¹² Legutóbb Edmund Farahian, Le „Je“ Paulinien. Étude pour mieux comprendre Gal 2,19-21, Roma 1988. Id.ehhez H.Hübner megsemmisítő kritikáját in: ThLZtg 116, 1991, 277-280.

¹³ Dietzfelbinger, Die Berufung des Paulus als Ursprung seiner Theologie, 1989. 43-50.

¹⁴ E.P. Sanders, Paul. 1991. 6.

Pál élete tehát szerves része az isteni műnek¹⁵ és azt követeli meg, hogy olvasói így is értsék és fogadják el őt. Annál feltűnőbb, hogy – ezzel szemben – szóhasználatából teljesen hiányzik a κηρυξ, a *herold* kifejezés. A görög irodalomban nagy szerepet játszó szót mindig azzal kapcsolatban használják, hogy a κηρυξ személyét, tehetségét, alkalmasságát kiemelik. Még akkor is, ha az általa közvetített üzenet nem tőle, hanem a megbízójától származott. Ezzel szemben Pál a maga alkalmasságát nem önmagában kereste: aki alkalmassá tette őt, az Isten maga (2 Kor 3,5). Másrészt ő – amint láttuk – μέτοχος, résztárs az evangéliumban, s nem csupán szócsöve egy a lényétől esetleg távolálló, rá nem vonatkozó üzenetnek. Öntudatosan mondhatja, hogy az a Jézus Krisztus, akit ő hirdet, abban Isten minden igen-je és nem-je Isten igenjévé lett, azaz az ő szolgálata Isten üdvösséges cselekvését valószínűsítette meg általa a korinthusiakon (2 Kor 1,18-20)¹⁶. Hiszen ő Isten bőséges kegyelme alatt cselekedett, δια την υπερβάλλουσα χάριν του θεου (2Kor 9,14).

c. A χάρις itt páli specialitás lesz és az „Istentől nekem adott”¹⁷ kifejezésen nem ért mást, mint a saját elhívását és betöltött hivatalát. Kapta (Rm 1,15), ezzel forgolódik a világban (2 Kor 1,12), erre választotta ki az Isten (Gal 1,15)¹⁸, ezért egy felettes hatalom alkalmazottja, υπερήτης-e és titkai sáfárja, οικονόμος-a, felvigyázója (1Kor 4,1; 9,17). Ezért jár Isten követségében: πρεσβυεω= követi tisztet betölteni (2 Kor 5,20). Azaz benne lesz a hivatala személyessé és megfoghatóvá¹⁹. O.Michel szeretett beszélni az evangélium „Leibhaftigkeit“-jéről. Az evangélium megköveteli a követ testi mivoltában való participációját is, s Pál ilyen elkötelezettséggel vállalja a hivatalt. Ezt hivatottak dokumentálni περιστασις-katalógusai.²⁰

Ennek a χάρις-nak a felvállalásával lett Pál Krisztus szolgálója. Ezt a szolgálatot kultikusan is implikálnak érte, ahogy azt Rm 15,16 mutatja: ő a λειτουργός Χριστου Ιησου. Ebben urát követi, aki „annak a szentélynek és igazi sáturnak szolgáljaként” ül a mennyben (Zsid 8,2). Igazi papi szolgálatát egy további kifejezéssel még jobban kidomborítja, amikor hangsúlyozza, hogy papként dolgozik = ιερουργειν az evangéliummal²¹. Ezt a szolgálatát εις τα εθνη, sőt προσφορά των εθνων végzi és amennyiben hitre téríti őket, ezzel Istennek nyújtott kedves, és a Szentlélek által megszentelt áldozatává lesznek²². Így jelöli meg magát „szolgátok Jézusért”, akit hirdet nekik (2 Kor 4,5-6), az új szövetség szolgálója, az igazságé (2Kor 3,2), és így ajánlja magát ως διάκονος θεου (2 Kor 6,4) a gyülekezetnek.

Külön hangsúlyt kap a páli hivatal-értelmezésben, hogy ezt a pogányok között kell végeznie. Gal 1,16-ban kifejezetten vallja, hogy a Krisztus kinyilatkoztatása általa az έθνοι között kell történiék. Ez túlmege azon a felfogásán, hogy „mindenek szolgálója lettem” (1Kor 9,19). Sőt még a szeretett, saját népe felé is fontosnak tartja a pogányok iránti elkötelezettsége hangoztatását. A saját népe elesése tette lehetővé a pogányok felé való fordulást. S ha Pál ebben valami pozitívumot lát, akkor az az a lehetséges hatás, amit az Isten pogányokkal tanúsított kegyelme az elesettekre gyakorolhat: fölpiszkálni, félté-

¹⁵ „Isten munkatársa nem küldönc, hangszalag vagy hangszóró csupán, hanem olyan önálló személy, aki személy-voltában részese az Ő munkájának, úgy hogy előzőleg magáénak vallotta és az önmagára való jogos igényét igenelte is.” G.Friedrich, Die Gegner des Pls in 2Korbrief, in: FS.f. O.Michel, Abraham unser Vater 1963. 181-215.

¹⁶ G.Friedrich, κηρύσσειν, etc. in: TWNT III/682.

¹⁷ Ezek a variánsok: διά της χάριτος της δοθείσης μοι Rm 12,3; κατα την χάριν την δοθείσας ημιν Rm 12,6; κατα την χάριν του θεου την δοθείσάν μοι 1Kor 3,10; την χάριν την δοθείσάν μοί Gal 2,9; δια την χάριν την δοθείσάν μοί Rm 15,15; - v.ö. még Ef.-ban της χαριτος του θεου της δοθείσης μοι Ef 3,2; της χαριτος της δοθείσης μοί Ef 3,7; A διδομαι aor. part. pass.-a passivum divinum.

¹⁸ Conzelmann, χάρις, in: ThWNT IX/386.

¹⁹ Michel 364.

²⁰ Gémes, Jézus és Pál. 207

²¹ Λειτουργειν a LXX-ban terminus technikus-a azok munkájának, akik a templomi kultuszban részt vesznek. Ennek ellenkezőjét veti ellenfelei szemére, akik nyerészkednek az Isten igéjével (új), meghamisítják (Károli). Az itt használt κατήλω igét elsősorban nem kereskedelmi ténykedés megjelölésére használja P, hanem a kiskaliberű kupeckodás, üzletelés értelmében (2Kor 2,17; 4,2). Míg az ő szolgálata szakrális, addig az övék gátlástalan nyerészkedés. Wilckens, Rm VI/3. 118.

²² Érdekes párhuzamot fedezhetünk fel abban, ahogy a Hegyi Beszéd Jézusa az imádságot, a bűnt és az alamizsnálkodást Istennek szánt áldozatként mutatja be. „Itt – vértelen – szellemi, lelki áldozatról szóló tanítással találkozunk (λογική, λατρεία, πνευματικάι, θυσίαι)”. Birger Gerhardsson, Geistiger Opfer nach Matth. 6,1-6; 16-21 in: NT+Geschichte. FS f.O.Cullmann, 1972. 69-77.

kennyé tenni kívánja fajtestvéreit (Rm 11,11-14), remélve, hogy így mégiscsak σώσω τινας ἐξ αὐτῶν. Már ezért a lehetőségért is dicsőíti a szolgálatát az ἔθνοι között (Rm 11, 33-36).

Ezt a speciális megbízatást annyira félti, hogy tagad minden emberi részvételt abban. Egyedül isteni elhívásra és meghatalmazásra alapozza. Ezért hangsúlyozza (Gal 1,16-18), hogy ennek elismertetése végett nem kereste a kapcsolatot a jeruzsálemiekkel, hiszen ő már Arábiában is ebben a meggyőződésben dolgozott. Amikor pedig 14 év múltán mégiscsak találkozott a Jakab-Kéfás-János hármassal, akkor is súlyt helyez annak kijelentésére, hogy azok baráti jobbukat nyújtották neki és Barnabásnak, s hogy ez nem valami hivatalos megpecsételése volt munkájának, hanem a neki adott külön hivatal = χάρις respektálása és tudomásulvétele. Abban látja azért a pogányok közötti munkája feladatát, hogy az ἔθνοι is bekapcsolódjanak Izráel istendicsőítésébe, azéba, aki a Jézus Krisztus Atyja (Rm 15,6), s akinek szolgálja lett a körülmetélkedők közt Jézus is (Rm 15,8-9).

Rm 15,17-18a

Pál állandóan visszatérő témája a καυχῆμα, a dicsekvés kérdése²³. Ez így egyedülálló az egész ÚTban. Dicsekvésének jellemzője, hogy az mindig ἐν Χριστοῦ történi (Rm 15,17; 1Kor 15,10) és annak mérőszinórját az Isten adja (μέτρον Rm 12,3). Missziói munkája az Isten kegyelmi ajándéka, ez minden dicsekvésének alaphangja. Mivel az ítéletkor el kell számolnia, reménykedhet abban is, hogy a gyülekezetei lesznek a „dicsekedése“ (2Kor 1,14). Nyilván erre utal (Rm 15,17), amikor hozzáteszi, hogy olyannal nem is merne dicsekedni, amit nem Jézus Krisztus hajtott volna végre általa. Ha önmagát nézné csupán, pontosan ellenkező megállapításra jutna. Az apostolokat az Isten „utolsókul“ állította oda, mint akiket halálra szántak. Utóbbit nagyon reálisan érti: επιθανάτιος volt a gladiátorok gúnyneve. Vagy θεατρον-*ná*, színházává lettek a világnak, angyaloknak, embereknek (1Kor 4,9). Mivel azonban Istenre alapozza dicsekedését, boldogan jelenti ki: θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί (1Kor 3,9), s ezért minden emberi dicsekvés kizárt az Isten előtt (1Kor 1,29). Hogy mindez mennyiben áll összhangban az Isten tervével és az ő személyével, azt nyomatékosan kiemeli azzal, hogy mindez általa, δι' ἐμοῦ (Rm 15,18) történt. Mégpedig 2Kor 11,23-27 értelmében.

Az εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, a pogányok engedelmissége gondot okoz az írásmagyarázatnak. Rm 1,5-ben és 16,26-ban ezt a változatát találjuk: εἰς ὑπακοὴν πίστεως. Amennyiben itt gen.appos.-szerkezetet látunk, akkor az az engedelmisséget jelenti, amely a hit cselekedeteiben jut kifejezésre. Ha gen.subj.-ről van szó, akkor azt az engedelmisséget jelenti, amelyet a hit szül, teremt. Fölfogható gen.obj.-nak is, akkor viszont a hit üzenetének való engedelmisségről lenne szó²⁴. Valószínűbb azonban, hogy Pál itt a misszióban megszokott szóhasználat szerint alkalmazza a kifejezést²⁵. Ez már abból is kitűnik, hogy ebben az összefüggésben beszél hihetetlen sikereiről, amelyeket missziói munkájával ért el. Az engedelmeskedők tehát nem azok, akik valami erkölcsi követelménynek engedelmeskedve cselekedtek, hanem azok, akik – az ő munkája nyomán – elfogadták az evangélium üzenetét²⁶. Azon lehet vitatkozni, hogy ez esetleg Pál ad hoc szóképzése-e? Mégis inkább valószínűbb, hogy munkája célját a misszióból ismert (vagy általa azzá tett) kifejezéssel írta le.

Rm 15,18c – 19a

Sematikusan foglalja össze, hogy mivel érte el a pogányok engedelmisségét: λόγῳ καὶ ἐργῳ; ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων; ἐν δυνάμει πνεύματος. Ezt a hármas tagolást valószínűleg így oldhatjuk föl: λόγῳ καὶ ἐργῳ lenne a páli munka összefoglalása, a másik két sor ennek részletezése. A szópár az ÚT-ban kedvelt, ám sokszor egymást kizáró értelemben (=puszta szó vagy tett!).²⁷ Lukács ugyanígy foglalja össze Jézus művét is, csak fordított sorrenddel: „cselekedetben és beszédben hatalmas Isten

²³ Bultmann, καυχασθαι in: ThWNT III/646-654.

²⁴ W. Wiefel, Glaubensgehorsam? Erwägungen zu Röm 1,4, in: Wort+Gemeinde, FS f. E. Schott AVThR 42 (1968) 137-144.

²⁵ Käsemann, An die Römer, 376.

²⁶ W. Schenk, Die Gerechtigkeit Gottes und der Glaube Christi. Versuch einer Verhältnisbestimmung paulinischer Strukturen. In: ThLZtg 97 (1972) 162-174.

²⁷ Varga Zs. Újsz. görög-magyar szótár, 368, 585.

előtt és az egész nép előtt“ (Lk 24,19 v.ö. 2Kor 10,11; Kol 3,17-el). Azt gondolom, hogy itt kiegészítő értelemben használja Pál a szópárt. Egyrészt mindig nagy felelősséget érzett az Isten hirdetett szaváért: „Közel van hozzád az ige, a szádban és a szívedben, mégpedig a hit igéje (ρημα της πιστεως), amelyet mi hirdetünk“ (Rm 10,8)²⁸. Másrészt súlyt fektetett annak tudatosítására, hogy „nemcsak beszédben áll az Isten országa, hanem erőben is“ (λογω εν δυνάμει, 1Kor 4,20).

Lehet, hogy a σημεία και τεράτα „összefoglalása jelszerű és csodás eseményeknek, amelyek az apostoli ígét kísérték“²⁹. Így írja másutt: „Apostolságom jelei megbizonyosodtak köztetek sok tőrésben (υπομονη), jelekben (σημείοις), csodákban (τερασις) és erőkből (δυναμεις)“ (2Kor 12,12). A σημεια, τεράτα, δυνάμει a palesztinai szóhasználatban összetartozik és jelenségek megjelölésére való, amelyeket az emberi értelem és kutatás nem tud megragadni és megmagyarázni. Így állnak ezek itt is: nemcsak Pál, hanem mások apostolságának is ezek az ismérvei. Ezek bizonyítják, mintegy igazolják az apostolt, különösen pedig Pált. Rm 15,19-ben és 2 Kor 12,12-ben is ott van a σημεία και τεράτα mellett a δυναμις is³⁰.

Lehetséges, hogy a σημεία του αποστολου-val Pál csak az ellenfelei egyik bökszavát ragadná ki és annak csupán mellékes jelentőséget tulajdonítana?³¹ Nem valószínű. Akkor nem hivatkozna olyan nyomtatékkal prédikálásbeli tapasztalatára: „Beszédem és igehirdetésem sem az emberi bölcsesség megejtő szavaival hangzott felétek, hanem a pneüma bizonyító erejével“ (új ford. 1Kor 2,4), – amit a görög szöveg nem von így össze, hanem külön hangsúlyozza mindkettőt: εν αποδείξει πνεύματος και δυνάμεως.³²

Azt gondolom, hogy mindenképpen szószerint kell vennünk Pál ebben az összefüggésben tett kijelentéseit. Ha azt mondja, hogy rajta keresztül, mint eszközön át maga Krisztus dolgozott, akkor – túl a szavai által elért eredményeken – nyilván gyógyításokra, prófétai jövendölésekre, nyelveken-szólásra, esetleg látomásokra és eksztázisra is gondolt? Mindezek lehettek szolgálatának mintegy „kísérő jelenségei“, amelyek őt és hallgatóit is lebilincseltek. Már legrégebb levelében is ezt írta: „A mi evangéliumunk tinalatok nem áll csak szóban, hanem εν δυνάμει και εν πνευματι αγιου και πληροφορία πολλη.“ (1Thessz 1,5).

Ennek bizonyítására meg kell még említeni, hogy Pál kétségkívül a Lélek hordozójának tartja és vallja magát. „Hiszem, hogy bennem is az Isten Lelke van“ (1Kor 7,40), aki τη υπερβολη των αποκαλύψεων-ban részesül (2Kor 12,7), s akinek a sátán angyala támadásával is számolni kell, s aki Istenért még révületbe is esik, εξέστημεν θεω (2Kor 5,13). Azt is vallja, hogy testi gyengeségében is Krisztus ereje lakik (2Kor 12,9), s az isteni kijelentésben azért tud bizakodni, mert az isteni δυνάμει éppen az emberi ασθενεία-ban τελειται, teljeseedik be, jut el céljához. Oszthatjuk a véleményt, amely szerint „mai megoldási kísérletekkel valószínűleg sose ragadjuk meg azt, amit Pál átélt“³³. Ettől függetlenül azonban minden valószínűség szerint – kora többi nem-keresztény vándorprédikátorával együtt – Pált az eksztatikusok közé kell sorolnunk.³⁴ Még akkor is, ha „inkább öt szót szólni“ akar értelmesen, semminthogy karizmatikusságát vásárra vigye. (1Kor 14,18-19).

Rm 15,19b

Három kijelentése nem egyértelmű ebben a félversben:

²⁸ És: „tetszett az Istennek, hogy az igehirdetés bolondsága által tartsa meg a hívőket“ (1Kor 1,21).

²⁹ Michel 366.

³⁰ Rengstorf, σημείον in: ThWNT VII/257-259.

³¹ Käsemann, Die Legitimität des Apostels, in: ZNW (1942) 62-63.

³² Feltűnő, hogy Pál, – bár ismételtelen elmondja, hogy Isten dolgozott benne és általa, – mennyire az „eredményeit“ hangsúlyozza, mintegy az apostolsága hiányzó legitimálása ellensúlyozásaképpen. Igaz, ezt beszűkíti egyszer εις τα αμετρα (2Kor 10,13) tehát az Isten által kiszabott határon belüli dicsekedésre. Kérdés persze, amit nem Käsemann vetett fel először, hogy nem mond-e ellent önmagának? Hiszen a maga eredményeit, tehát a maga művét hangsúlyozza, ugyanazt, amit ellenfelei szemére vet. Mindenképpen feszültség van a „nekem ne legyen másban dicsekedésem“ – és a „többet dolgoztam, mint azok együttvéve“ között. G.Theissen, Studien zur Soziologie des Urchristentums, 1983², 225.

³³ K.H.Schelkle, Paulus in: Erträge d.Forschung, Band 152, 73.

³⁴ C.Schneider, Geistesgeschichte des antiken Christentums II. 1954, 1-5.

- a. Akár Pál leveleit, akár az Act leírását nézzük, Pál nem „Jeruzsálemtől kezdve“ végezte misszióját. Ezt Gal 1,2 egyenesen kizárja³⁵. Később antióchiai kiküldött volt, s amennyiben az *από Ιερουσαλημ* helyhatározást jelent, akkor ismereteink alapján nem pontos. Lehet a kifejezés után következő *κύκλω*-t segítségül hívni. Akkor viszont Pál azt akarná mondani, hogy Jeruzsálem tájáról indult el?³⁶ Schlatter a Jeruzsálemtől és egész Szíriától, Görögországtól nyugatra élő gyülekezetek körére gondol³⁷, Käsemannhoz hasonlóan? Más vélemény szerint Jeruzsálemmel és Illíriával³⁸ Pál működése kihatásának határait jelölné meg, attól függetlenül, hogy ő maga járt volna ott személyesen.³⁹ Michel is hatásköri határookra gondol, hozzátéve, hogy a „Jeruzsálemtől kezdve Illíriáig“ kifejezés nem biztos, hogy Illíriát magát is magában foglalná.⁴⁰ Illíria Makedóniától észak-nyugatra fekszik, Makedóniában pedig biztosan járt Pál.⁴¹ Althaus is Pál missziói tevékenységének „legtágabb“ határaitra gondol.⁴² Más úgy véli, hogy ha Pál soha nem is dolgozott addig Jeruzsálemben, de soha nem tévesztette a várost szem elől. Harmadik missziói útja után járt Jeruzsálemben, ahol bizonyára mégis valami megbízási biztosítékot keresett volna. Számára a város Jézus Krisztus ügye eredetének történelmi helye, „az öküme né üdvtörténeti központja“⁴³, s így értendő az *απο Ιερουσαλημ*. Wilckens szerint Rm 1,16 *Ιουδαίω τε πρωτον*-ja erre is alkalmazható, s az őskeresztény missziói zsargonhoz tartozik. Ez azonban nem valószínű, hogy Pál itt általában a misszióra gondol, amit már a kihangsúlyozott *με* sem enged meg.⁴⁴ Valószínűbb, hogy a két földrajzi névvel azt a nagy ívet kívánta felvázolni, amelyben az ő missziói tevékenysége lezajlott. Nem földrajzi pontosságra törekedett, hanem azt a kétségkívül imponáló nagy félkört jelölte meg, amely a birodalom keleti felével is csaknem fedte egymást, azonkívül a Földközi tenger egész keleti medencéjét is magába foglalta. Hogy ez a „hagyományos missziói koncepció“ kifejezéseivel történt-e vagy nem, ez itt nem mérvadó. Pál a keleti térség teljességét akarta kifejezni.
- b. A *πεπληρωκέναι* (perf.inf.) *τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ* mondatban lehetséges, hogy gen.obj-al van dolgunk. Szó lenne tehát az evangéliumról amelynek „tárgya“ Krisztus. Ebben az esetben Pál hangsúlyozza, hogy a Földközi tenger vidékének általa megdolgozott keleti térségét „megtöltötte“ ezzel a Krisztusról szóló evangéliummal.⁴⁵ Azaz – bár a speciális kifejezés, az *εὐαγγελίζειν* itt hiányzik – a keleti térséget teljesen „átévangelizálta“ az apostol.⁴⁶ Más szóval: Pál szerint az általa hirdetett evangélium átjárta a keleti területeket.⁴⁷ Hiszen az evangéliumot nem csak hirdetni kell, de általa a Krisztus uralmának ebben a világban érvényt is kell szerezni.⁴⁸

Mindenképpen figyelni kell arra, hogy a *πληρώω* ige újtestamentumi használata mögött sohasem emberi kívánság vagy elképzelés van, sokkal inkább van szó valami követelmény, igény beteljesítéséről, amely mögött Isten akarata, parancsa áll.⁴⁹ Azt akarná tehát Pál is kifejezni, hogy a rábízott parancsot, feladatot (Mt 28,18-20) a keleti térségben végrehajtotta. A *πληρώω* perfektuma ezt a maradéktalan végrehajtást húzná alá. Hogy relevans-e itt „üdvtörténeti koncepcióról“ beszélni, ezt a mai kategóriákat az akkori időre ráerőltetni akaró törekvést bizvást mellőzhetjük.⁵⁰ Mintahogy azt is, hogy Pál már ismert zsargonban beszélt-e, amely az evangélium teljes kiteljesedését jelentené.⁵¹

³⁵ Käsemann, *An die Römer*, 377.

³⁶ H.W.Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer*, in: ThHNT 6, 245.

³⁷ Schlatter, *Der Brief an die Römer. Erläuterungen zum NT.* 5, 235.

³⁸ He probably means the province and not those Illyrian districts which had been assigned to the Province of Macedonia. C.H.Dodd, *The Epistle of Paul to the Romans*. 1959, 231.

³⁹ Einheitsübersetzung der Hl.Schrift, 1980. 1264. megjegyz. 15,17-24-hez.

⁴⁰ Wilckens, *Röm* 119. megj. 583.

⁴¹ Michel, *Röm* 366.

⁴² Althaus, *Der Brief an die Römer*, in: NTD 122.

⁴³ G.Bornkamm, *Christus und die Welt in der urchristlichen Botschaft*, in: *Das Ende des Gesetzes. Paulusstudien. Gesamm.Aufsätze*, Band 1. 1969. 159-160. megj. 12.

⁴⁴ Wilckens, 120.

⁴⁵ Michel, 367.

⁴⁶ Althaus, 122.

⁴⁷ „Az általa hirdetett ige „seine volle Wirksamkeit erlangt hat“. G.Friedrich, *πληρώω*, in: ThWNT II/729.

⁴⁸ Käsemann, 377.

⁴⁹ Delling, *πληρώω*, in: ThWNT VI/291.

⁵⁰ Wilckens, *Rm* III/120

⁵¹ Michel, 367.

- c. Sokkal inkább kell a gondolatkör ótestámentumi háttérre gondolnunk, ahol beteljesítésről, kitöltésről, kiteljesedésről igen gyakran van szó.

A LXX a *mla* ige fordítására használja többségben a πληρώω igét, amelynek jelentéstartalmai között fontos helyet tölt be valami szónak tettekkel való beteljesítése, valóráváltása. A *dábar* lehet prófécia, fogadalom, bizonyoságtétel és tanúskodás, s a *mla* ige akkor használatos, amikor mindezeknek a beteljesüléséről, megerősítéséről, sőt érvényesítéséről van szó. A *málat éret döbarím* nem azt jelenti tehát, hogy valami teljesen újnak kell történnie, hanem a már megígértnek, a kimondott szónak kell mintegy testet öltenie. Jó példája ennek 1 Kir 2,27: *lömalé ét döbar Jahve*, megvalósul amit JHWH kijelentett. A legtöbb ótestámentumi helyen a *mla* ige alanya maga az Isten, aki nem mond olyat, ami be ne teljesedne (Num 23,19), aki beteljesíti/végrehajtja a már bejelentettet (1Sám 3,12). Sőt van egy hely, amely Pál szóhasználata teológiai háttérre is új fényt vethet.: „én váltom valóra szolgálaim beszédét, megvalósítom követem tanácsát.“ (Ézs 44,26) *vaacat malöákáj jaszlím*. A parallelizmus szabályai szerint nyilván azonos értékű az *abidú* és a *jaszlím*, mind a két esetben az Isten küldöttéről van szó.

Látva ezt a háttérrel, egészen biztos, hogy Pál nem modern missziótörténeti kategóriákon tájékozódott, hanem az ótestámentumi háttérrel. Ha ő tehát a Krisztus evangéliumát „betöltötte“ (Károli), akkor az többet jelent, mint az új fordítás fakó „hirdetem“-je. Először is tehát csak azt teljesíthette, amit Isten már meghirdetett, megmondott. Ugyanakkor ebben sem az ő személye olyan fontos (bár a με itt hangsúlyos!), hanem az, hogy munkájában „Isten váltja valóra szolgálai beszédét és megvalósítja követe tanácsát“. Mivel ezt a feszültséget nem akarjuk feloldani, gondolnunk kell a 18.v. ilyen értelmére. Nem hamis álszemérem mondatja tehát velem, hogy olyanról nem is merne beszélni, amit „nem Krisztus tett általam a pogányok megtéréséért“. A mondat nemcsak a páli öntudat, de sokkal inkább a páli teológiai gondolkodás hű kifejezője: igen, maga Isten gondoskodott ígéretei beváltásáról, rajta, mint eszközén keresztül.

A *mla* ige így két mozzanatot őriz: az elhangzott ígéretet és annak tettekre váltását. De ez teszi érthetővé Pál körülményes megfogalmazását, amellyel a munkáját írja körül: Ezekben a csodás eseményekben vált valósággá, beteljesültté az isteni ígéret. Az Úr ígérte meg, s a Lélek hajtotta végre a τα προς τὸν θεόν (17.v.) Így nyerte el végül is az isteni ígéret az elveszítetetlen jellegét, az érvényrelépés által.⁵² Ilyen értelemben Pál kifejezése elsősorban nem utalás a maga munkájára, hanem nagy köszönetmondás azért, hogy általa tetőzhetett és léphetett érvényre az Isten ígérete, miközben megvalósult.

Rm 15,20-21

Eddigi munkája befejezését meg kell indokolnia. A mondatban visszatekint és előrenéz. Az előrenézés nyilván elsősorban a római gyülekezet megnyugtatására szolgál. Közli, hogy nem evangélizálási szándékkal szeretne Rómába menni. Azaz nem kíván ἐπ’ αλλότριον οικοδομεῖν. Tudatosítani kívánja Rómában játszandó vendég-, kérő- és átutazó szerepét.⁵³ Fontosabb azonban a visszatekintés, ennek néhány aspektusára érdemes külön figyelni.

- a. Figyelembe veendő, hogy Pál nem volt a maga korában sem egyedüli misszionáriusa az evangéliumnak. Elég, ha Apollósra,⁵⁴ Fülöp samáriai munkájára, az Aquila-Priszka és Andronikusz-Júnia párokra,⁵⁵ talán Epafrászra gondolunk.⁵⁶ Ezen felül ismert, hogy Pál városi ember volt és a római birodalom provinciái főbb városaira, – Antiókia, Korinthus, Efezus, Damaszkusz – összpontosította a munkáját.⁵⁷ Még az Act is csak elvéve tudósít arról, hogy Pál valahol a „provinciában“ is dol-

⁵² Snijders, art. *mla* in: ThWAT IV/880.

⁵³ Wilckens, Rm 121.

⁵⁴ Hogy Pállal szinte közös munkamezőn dolgozott, azt nemcsak Act 19,1 mutatja, hanem a páli levelek is: 1Kor 1,12; 1,4.5.6.22; 4,6; 16,12.

⁵⁵ Gémes, Jézus és Pál, 181k.

⁵⁶ Pál maga is említi az ἄλλοις-t, vagyis azokat, akár az ő általa vetett fundamentumra, akár tőle függetlenül dolgoznak: 1Kor 3,10. Schrage itt „Kollektivbezeichnung“-ről beszél. W.Schrage: Der erste Brief an die Korinther, in: EKKNT VII/1. 295

⁵⁷ Pál és Barnabás a földközítengeri hellenisztikus nagyvárosok korszerű misszionálására vállalkozott. G. Theissen, Studien zur Soziologie des Urchristentums. 1983. 209.

gozott volna.⁵⁸ Levelei is „urbanus“ szellemiséget tükröznek és nem árulnak el semmit vidéki missziójáról.

A vita folyamán felvetődött a kérdés, hogy Pálnak nem az lett-e az érzése, hogy időközben túl nagy lett a versengés a keleti missziói mezőkön, s ezért inkább szeretett volna kitérni egy esetleges rivalizálás elől?⁵⁹ Kiszorítani engedte volna magát a vetélytársak által a saját területéről? Ez azonban Pál jellemének teljes félreértésén alapuló vélemény lenne. Bár tudunk különbségekről (az Act-ból) amelyek elválasztották Pált Barnabástól, vagy Jánost Márktól (Act 15,39), azért mégis Fil 1,12-17 tükrözi jobban Pál véleményét esetleges „riválisairól“. Tudomásul veszi, hogy nem mindenki hirdeti szeretetből és jóakarattal a Krisztust (Békés-Dalos: féltékenykedve és vetélkedve): „De mit számít ez? Csakhogy minden módon, akár színleg, akár őszintén Krisztus hirdettessék és én ennek örülök, sőt örülni is fogok.“⁶⁰ Szinte beletörődve mondja, hogy ez a sorsa: mint σοφὸς ἀρχιτέκτων alapot vetett, de erre más épít. Szinte óvásszerűen fűzi hozzá: „Vigyázzon azonban mindenki, hogyan épít rá.“ (1Kor 3,10).

- b. Nem valószínű, hogy Pál elhatározását nagyon el kellene pszichologizálni, ahogy már magatartását határtalan büszkeségére és ambíciója rovására is szerették volna írni. Sokkal inkább kell kiindulnunk egy teljesen más, inkább gyakorlati irányból, ha döntése kulcsát keressük.

Meg kell vizsgálnunk, hogy mi a jelentése 1Kor 3,10-11-nek. Egyrészt hivatkozik ott a neki osztályrészüln jutott χάρις-ra, amely méltóvá tette arra, hogy alapot vessen, amelyre majd más épít. A mondat erős öntudatról tesz bizonyosságot: a σοφὸς ebben az esetben nem jelenthet kevesebbet, mint „szakértőt“. A következő versben azonban képzavar támad,⁶¹ mert hirtelen arról szól, hogy ezt az alapot tulajdonképpen nem ő vetette meg, hanem az már meg van vetve, t.i. Jézus Krisztus az alap. A fogalmazása nem enged meg más következtetést, mint hogy ezt az alapot maga Isten vetette meg. A képzavar gyanúja azonban nem áll, inkább Pál öntudatos hivatalértelmezésének egyik jeles példájával van itt dolgunk. Ugyanis a θεμέλιον jelentése ugyan első renden alap, de ismerős valami ügynök *alapvető kezdete* jelentés is. Zsid szerzője pl. óvja gondozottjait attól, hogy állandóan újakezadjék a holt cselekedetekből való megtérés processzusát. Itt pl. a θεμέλιον mindig is a kezdethez való ismételt visszatérést jelentené (Zsid 6,1).⁶² Van kutató, aki a szót ontológikus értelemben tekinti alpnak, s ebben a szó közel állana a στοιχεῖα jelentéséhez. Olyan elementáris valóságot jelölne meg tehát, amely nélkül még a bölcs építőmester sem tudna semmit sem tenni.⁶³ Más szóval: Isten vetette meg az ő munkájának az alapját is, ahogy azt Rm 16,25-26 mesterien összefoglalja. Vele, Jézus Krisztussal vetette meg a kezdetet, az ἀρχή-t (1Jn 1,1), benne alapozta meg. Pál feladata ennek tudomásulvétele és megértése volt, s nem is több. Elsőbbsége – megint mély páli teológiai gondolat! – nem az ő munkájának van, hanem az az Istenét illeti. Őt viszont ennek tudomásulvételével és tudatosításával bizta meg. Ezt jelentette ki benne, a neki adott kinyilatkoztatáson keresztül, abból a célból, hogy evangelizáljon a pogányok között (Gal 1,16).

Ezzel a kijelentésével Pál azt próbálja körülírni, amit az εὐαγγελίζεω igébe interpretál: ez az ő egész apostoli tevékenységének az összefoglalása,⁶⁴ amely ténykedése szóban és tettben manifesztálódott. Ezt a ténykedését viszont egy más tevékenységtől kívánja elhatárolni. S a megoldás szerintünk itt keresendő.

- c. 1Kor 1-ben a gyülekezetben keletkezett σχίσμα-kat teszi rosszalólag szóvá. Nem osztható részekre Krisztus, akinek nevére a gyülekezet tagjai mind megkeresztelkedtek. Az erre való utalás szinte apropót ad neki a megjegyzésre, hogy ő maga csak Kriszpuszt, Gájuszt, valamint Sztefanász házanépet keresztelte meg és senki mást, s ezért hálát is ad az Istennek.

⁵⁸ A. Nygren, Der Römerbrief. 1951. 322.

⁵⁹ P. Sanders, Paulus. Eine Einführung. Reclam 9365. 9

⁶⁰ Cserháti, A filippibeliekhez írt levél. 1976. 46

⁶¹ Schrage „képeltolódásról” beszél. 296

⁶² Schrage, 296.

⁶³ Dellling, στοιχεῖα, in: ThWNT VII/683.megj. 87

⁶⁴ Friedrich, εὐαγγέλιον etc. in: ThWNT II/717. 5-7

1,17-ben így folytatja a gondolatmenetet: „mert nem azért küldött engem Krisztus, hogy kereszteljek, hanem hogy evangelizáljak“. Ily módon, a keresztelést nemcsak, hogy elválasztja az evangélizációs ténykedésétől, hanem szinte két, egymással szembenálló, vagy legalábbis egymástól elkülöníthető nagyságot formál. Nyilván ez határozott szándéka is.

Erre mindenekelőtt a statisztika szolgáltat alapot. Az *εὐαγγελίζειν* igét 51 esetben használják az ÚT-i iratok, ebből 18 található Pálnál.; 64-szer az *εὐαγγέλιον* főnevet, ebből 47 áll a páli levelekben. Ezzel szemben a *κηρυσσεῖν* 58 előfordulási helyéből csak 16 van Pálnál. Már ez is mutatja, hogy az utóbbi nem játszik olyan nagy szerepet nála – ahogy mondtuk, soha nem nevezte magát *κηρυξ*-nek, annál inkább írta körül a munkáját az *εὐαγγέλιον-εὐαγγελίζειν* kifejezésekkel. Úgy tűnik, hogy ezeket szinte kisajátította munkája leírására, ill. küldetése tartalmának megjelölésére. Ennek megfelelően, döntő helyeken használja akár az igei, akár a főnévi formát. Elhívása közvetlen következményének azt vallja, hogy benne (*ἐν ἐμοί* nem a misztika jele, hanem a tudatossá válást akarja aláhúzni) Isten kinyilatkoztatta a Fiát, akit neki kell mostmár evangelizálnia a népek között (Gal 1,15-16). Ezt vették meglepődve tudomásul azok a gyülekezetek, amelyek hallottak előző keresztényüldöző tevékenységéről: *ὡὐ εὐαγγελίζεται* (Gal 1,23) Ezt a nekik evangelizált evangéliumot nem emberektől vette (Gal 1,11), – amelyet aztán Troászban is hirdetett (2Kor 2,12) és Korinthusba is eljuttatott (2Kor 10,14), sőt még rajtuk kívül is (2Kor 10,16). Ennek nem akart az útjába akadályt gördíteni fizetség elfogadása által (1Kor 9,12), sem az evangélium szabadságával nem élt volna, hogy így ingyenessé tegye számukra az evangéliumot (1Kor 9,18). Vele vállaltak benne közösséget a filippiek (Fil 1,5) is. Azóta is szolgál az evangélizálással (Rm 1,9), papi szolgálatként (Rm 15,16), amelyet nem szégyel (Rm 1,16) és mindennütt hirdet (Rm 15,19). Jaj neki, ha nem ezt teszi, azaz nem evangelizál! (1Kor 9,16) és minden más „evangélium“ is ezért átok alatt kell legyen! (Gal 1,6-8).

Erre az evangélizálásra kész Rómában is (Rm 1,15), mint ahogy Korinthusban és az azon kívüli területeken is. Ám ezt nem konkurenciaként végezné (2Kor 10,16), hanem csak ott, ahol mások még nem evangelizáltak (Rm 15,20). Mindebből kitűnik, hogyan érti Pál a hivatását.⁶⁵ Isten választotta ki és küldte el erre (2Kor 5,18; Rm 1,5). Nem ő választotta, s ezért végzi azt *ἀνάγκη* alatt (1Kor 9,16-17), tehát aláveti magát a Küldő akaratának. Szolgálatát azonban a Krisztus teste egyik tagja egyik funkciójának tekinti, amelyre elhivatása van. Ő erre kapta a karizmáját, amelyet most felajánl a római gyülekezetnek is már levele elején (1,15), s ezzel azt is kimutathatná, hogy nem szégyelli azt (1,16). De levele végére – milyen okból? – nem tudhatjuk – a rómaiak felé közölt kívánságok közül eltűnik az *εὐαγγελίζειν*. Nem akar idegen alapra építeni – írja – (15,20), de hangsúlyozza, hogy *προπεμφθῆναι* akar odamenni, s ott *ἐμπλησθῶ* feltöltekezik (15,24) és kipihen magát (15,32). Megoldásként csak két eset lehetséges: vagy fölvette időközben római ismerőseivel a kapcsolatot, akik értesítették az ottani hangulatról és arról, hogy ott már az alapvetéssel elkésne, – vagy pedig stratégiai megfontolásokból szerette volna a római gyülekezetet másra fölhasználni, s emiatt nem kívánta leterhelni a saját ottani ügyét evangélizációja újabb, hangsúlyos kilátásba helyezésével.

Mindenképpen két munkaterületet különböztetett meg Pál 1Kor 1,17-ben: az evangélizálást és keresztelést. Az első feladat a kereszt hirdetését foglalja magában (1Kor 2,1-5) az elveszettek (*ἀπολλυμένοι*) felé. Benne hangzott Isten hívása a Krisztus halála és feltámadása fényében. Hitébresztés volt ez, – „így lettetek hívókké“ (1Kor 15,2.11), – ugyanakkor ez már egyúttal a ténykedése határát is megszabta. Mind a páli levelek, mind Act tudósításai alapján az a benyomásunk, hogy ennek nyomán nem csupán egyes emberek tértek meg, hogy „az élő Istennek szolgáljatok és várjátok a mennyből Jézust“ (1Thesz 1,9-10), hanem messiási gyülekezetekké is álltak össze a megtértek. Pál különben is „rövidre szabottnak“ látta a még rendelkezésére álló időt (1Kor 7,29), s meg volt győződve afelől, hogy ebben a szűkre szabott időben sürgősen össze kell gyűjteni a *σωζόμενοι*, a megmentetteket (Rm 13,12). Isten végidei gyülekezetének ez lett volna még szerinte a nagy feladata.⁶⁶ Hogy „felingerelt rokonai“ *παραζηλωσαι*, Rm 11,11, – mellett a *πληρωμα των εθνων* (Rm 11,25) is bekerüljön a megmentettek közé.

⁶⁵ „Ő (sc.P) csak a prédikálás hordozója volt.“ R. Reitzenstein, Paulus als Pneumatiker, in: Das Paulusbild in der neueren deutschen Forschung.

⁶⁶ Gémes, Pál és az idő, in: Koinonia 50.sz., 5-18. Stuttgart 1999

Nos, a kereszteleés viszont már ezeknek az így keletkezett gyülekezeteknek a hatáskörébe és nem a páli evangélizációhoz tartozott. Jellemző, hogy 1Kor 1,10-4,21-ben olyan széles teret szán Pál az εὐαγγελίζεῖν leírásának és kifejtésének, ugyanakkor, amikor 1,17-ben egyetlen – negative fogalmazott – félmondattal intézi el a kereszteleés kérdését és többet nem is tér rá vissza. Pedig a kialakult, bonyolult korinthusi helyzetben bőven lehetett volna alkalma a kérdéssel való további foglalkozásra.

Tehát: Pál alapozott, evangélizálással, amely nélkül nem lehetséges az építkezés. Az evangélizálás a nem-hívók felé fordult, a kereszteleés pedig már a gyülekezet belső ügye és feladata. Pál ugyanezt tartotta szem előtt más prédikátoroknál, akik a Krisztus nevét már valahol ismertté tették, ὅπου ὠνομάσθη Χριστός (Rm 15,20). Ezt hivatott az Ézs 52,15-ből vett idézet is igazolni, – egy kis epegezegésszel. Ott u.i. a Szolgáról mondja a próféta, hogy általa „olyan dolgot tudnak meg (t.i. a népek), amiről eddig nem hallottak“. Pál ezt a Krisztusra vonatkoztatja, akinek így valósul meg a meghirdetése és megismerése. Rómában nyilván nem kell már a Krisztus nevét megismertetni. Ha tehát ő ott mégis evangélizálni akarna, az már nem lenne valami újnak a kezdése.

Rm 15,22-32

Itt ismétli meg és újra fogalmazza hármias kijelentését Pál Rm 1,8-15-ből.

A két változat szinopszisa ez lehetne: a.) vágya, hogy a római gyülekezetet meglátogassa; b.) kölcsönös bátorítást, felüdülést, megpihenést vár el ettől; és c.) nincs munkaterülete, – Hispániában lesz, – ők küldjék őt oda.

Az első tekinthető captatio benevolentiae-nek is, habár egy római látogatása tényleg régóta foglalkoztathatta az apostolt. Az az ember, aki univerzális távlatokban gondolkozott és dolgozott, lehetetlen, hogy ne tekintette volna életbevágó és halaszthatatlan feladatának a birodalom szíve, Róma, meghódítását.– A másodikban lehetetlen nem észrevenni az óvatosabb fogalmazást. Eredetileg még χάρισμα πνευματικῶν-t ajánlott föl a címzeteknek, ami egész általunk ismert levelezésében egyedi eset. A στηριζεῖν igének, amely erősítést jelent, kettős értelme lehet: Isten ígéreteit (erősítésül) közölni az emberekkel (1Th 3,2), másrészt az ember szívét az isteni igével megerősíteni (Zsid 13,9).⁶⁷ Nem valószínű, hogy Pál ezzel a karizmatikusságát⁶⁸ kívánta bizonyítani. Inkább gondolhatunk arra, amit máskor Korinthusba írt, hogy t.i. a jelenléte ajándékozta meg őket „kegyelmi ajándékkal“ (2Kor 1,15), mint ahogy abban is reménykedik, hogy ezt viszont-törődésképpen a rómaiaktól maga is megkapja. Az bizonyos, hogy a Lélek hordozójaként kíván Rómában megjelenni, s azt tételezi föl, hogy ugyanennek a vígasztaló Léleknek a birtokában vannak az ottaniak is. Csak így értehető a συμπαρακληθῆναι használata is (Rm 1,12).

A legnagyobb hangsúlyeltolódás azonban kétségkívül a c.) pontban található.⁶⁹ 1,15-ben egyértelműen és határozottan kinyilvánítja szándékát: evangélizálni akar. Talán még érdekességként jegyezzük meg, hogy ezt a mondatát egy ilyen mondat mögé teszi: mind a barbárok, mind a hellének felé elkötelezett, οφειλέτης, az evangélizálással. Evangélizálási szándékával tehát besorolja a rómaiakat is e kategóriák egyikébe? Mindenesetre abban a reményben jelenti ezt be, hogy közöttük a munkájának gyümölcse lesz, καρπὸν σκῶ. Célzás akar ez lenni arra, hogy a – valószínűleg többségében zsidó római gyülekezetben szívesen fordulna a nemzsidók felé is? A levél elején beígért evangélizálás helyére mostmár határozottan a hispániai terv kerül.

Mi a célja hát esetleges Rómába jövetelének? Négyféle megokolást ad: 1. Látni akarja őket; 2. szeretne felüdülni, megpihenni náluk; 3. segítségükkel kíván Hispániába eljutni; 4. indítsák el őt útjára. – Figyeljünk az utóbbi kettőre, s akkor megállapítjuk, hogy itt elmenetele akadályaira hivatkozik (22.v.), amit megtold a munkaterület hiányával (23.v.) – reméli, hogy látja őket és felüdülni náluk. Előbb ugyan még a jeruzsálemi kollektá-ügyet kell elintéznie, (25-26.v.) – amitől láthatóan fél (30-31.v.) –

⁶⁷ Michel, 48. 3.lbj.

⁶⁸ Wilckens, 79

⁶⁹ Ez ellen tiltakozik Käsemann, 379

Igéri, hogy Krisztus áldásával megy majd Rómába (29.v.) és Isten akaratából pihenés végett is, örömmel érkezik hozzájuk, (32.v.). Látható e szakasz többlete is: nem csak a Rómába utazását jelenti be, hanem azt is, hogy ott csak átutazóban lesz, διαπορευόμενος (24.v.) Rómában egyrészt felüdülést remél εμπιπλαν (aor.conj.pass.) feltöltekezni, megtöltekezni. Lk 1,53, Act 14,17, Jn 6,12 mutatja, hogy valószínűleg testi jóllakásra, ellátásra kell gondolni.⁷⁰ Másrészt útnak indítást is elvár a rómaiaktól. A προπέμπειν ige ÚT-i használata igen sokrétű. Pál azt kéri, hogy Timótheust i n d í t s á k útnak békével (1Kor 16,11), Zénaszt és Apollóst úgy kell e l i n d í t a n i , hogy semmiben ne legyen hiánya (Tit 3,13), Pálékat a gyülekezet a hajóhoz k i k í s é r t e (Act 20,38), sőt még a városon túlra is (21,5). Valószínűnek kell tartanunk, hogy a korai keresztény gyülekezetek általános érvényű gyakorlatát jelölték meg ezzel az igével, ahogy az őket meglátogató „utazó testvérekkel“ bántak (3Jn 6).

A Did később már részletes utasításokat foglalt össze a vándorló testvérekkel való bánáshoz. Ezek szerint mindenki befogadandó, aki εν ονοματί κυριου, az Úr nevében jön. Az átutazó, παραδιος legfeljebb három napig maradhat és a gyülekezetnek szól a felszólítás ezen a határidőn belül: βοηθειτε αυτω, οσον δυνασθε. (Did XII,2.).

Mindenkit be kell fogadni, de egyúttal – a három nap alatt – meg is kell vizsgálni. Ez azt jelenti, hogy hitelesítik a személyét és ezután anyagi támogatást is kell biztosítani neki. Valószínűleg magában foglalja ez a vizsgálat egy ajánlólevél kiállítását a következő gyülekezet tájékoztatása végett. Ez megfelelne a jól bevált gyakorlatnak: „írtam a gyülekezetnek“ (3Jn 9; 2Kor 3,1).

Pál tehát nem kér többet, de kevesebbet sem, mint hogy a római gyülekezet vállalja föl a hispániai missziót, küldje őt ki oda, vállalja a munkáért a felelősséget és adjon meg minden támogatást neki, inkluzíve utaztatás és ellátás.⁷¹ Hogy a kibocsátáshoz ünnepélyes istentiszteletet tartottak, amelynek keretében elbúcsúztatták a misszionáriust, azt valószínűnek kell tartanunk.⁷² A megkezdendő munkához azonban nem indulhatott el Pál sem a rómaiak anyagi támogatása nélkül – bár ő eddig mindig a kétkezi munkájából élt, tehát pénzügyi bázis megteremtését is kérte. Befejezve a keleti κλιματα-beli munkát, most nyugatra kellene indulnia, egy számára teljesen idegen világba, s ez a segítségnek valószínűleg további fajtáját is megkívánta. Bár a Római Birodalom Hispániát is magába foglalta, s onnan igen sok híres ember került be a birodalmi közéletbe, de a partmenti kis görög kolóniáktól eltekintve, Pál ott valóban a barbaroi közé került volna. A zsidóság sem terjeszkedett még el Pál korában az ibériai félszigeten. Tudta volna-e az ott beszélt nyelveket, hogy szokta volna meg az ottani egészen más életvitelt, erkölcsöket, vallási kihívásokat?

Pált azonban nem ezek a részletkérdések érdekelték elsősorban. Onnan kell kiindulnunk, hogy ő a maga megbízatását univerzálisnak látta és hitte. „A föld végső határáig“ kell eljutnia szerinte az evangéliumnak, Ézs 49,6 értelmében. Sőt egy másik ezsaidai hely is számításba jöhet, ha apostoli hivatala értelmezéséről van szó:

„Eljött az ideje, hogy összegyűjtsem a különböző nyelvű népeket. Jöjjenek és lássák dicsőségemet! Csodát teszek majd köztük és a megmentetteket elküldöm a népekhez, Tarsisba, Púlba és Lúdba, az íjászokhoz, Tubálhoz és Jávánhoz, a messzi szigetekre, amelyek még nem hallották híremet és nem látták dicsőségemet. Vigyék hírül dicsőségemet a népeknek.“ (Ézs 66,18b-19.)⁷³ Ez az ezsaidai hely újra fölragadja a már 52,10-ben elhangzott prófétálást: „Meglátják majd az egész föld határán Istenünk szabadítását.“ Ez a látás nemcsak a történelem legvégső célja,⁷⁴ de a páli missziós szemlélet sarkalatos pontja is. Bár a próféta „megmentettekről“ beszél, ez nem akadályozza meg Pált abban, hogy a jövődöléseket a maga személyére és munkájára alkalmazza. Érdekes, hogy az Ézs 66-ban említett távoli népek valószínűleg Afrikában, de talán Spanyolországban is éltek; erre mutat a Jónás könyvéből ismert Tarzisz helynév is. Mindenesetre a mai Szent-Vince fok (Gibraltár) Pál korában nemcsak Európa,

⁷⁰ Bauer, WNT 507-508

⁷¹ J.D.G.Dann, Romans. WBC 38. Word Books, Dallas 1988. 872

⁷² Michel, 369. lbj.3.

⁷³ C.Spicq, Saint Paul: Les Épitres Pastorales, Paris 1969² in: Études bibliques

⁷⁴ A.J.Kraus, Das Evangelium der unbekanntenen Propheten. Jes 40-66. in: Kleine Biblische Bibliothek, 1990. 253

hanem a világ nyugati végét is jelentette, tehát a legvégső határt, ameddig Pál missziója eljuthatott volna.⁷⁵

Mindezek ismeretében mégis meg kell kérdeznünk, hogy mit kért Pál a rómaiaktól? Aki olyan fontosnak tartotta az evangélium szabadságát biztosító kétkezi munkáját, nem valószínű, hogy elsősorban az anyagiakat helyezte volna előtérbe. Pál óvatos, lépcsős fogalmazásából inkább arra lehet következtetni, hogy elsősorban a tervének, mint olyannak szerette volna a római gyülekezetet megnyerni. Ez azt jelentette volna akkor, siker esetén, hogy ő a gyülekezet megbízásából mehetett volna Hispániába. Bár mindig arra hivatkozott, hogy a neki jutott *αποκαλυψις* elég és következésképpen nem volt szüksége ajánlólevelekre, – később az általa evangelizált gyülekezeteket tekintette metaforikusan annak (2Kor 3,2-3), – a valóságban mégis – talán Arábiától eltekintve – antióchiai misszionáriusnak számított ő. S mint antióchiai teológus tudta, hogy minden missziói munka háttéréként ott kell álljon egy gyülekezet, amely vállalja a misszió kockázatát és gondoskodik a munkás megbízásáról. Hogyne lett volna most – éppen a teljesen idegen világban – ráutalva kredenciákra, ajánlásokra? Még akkor is, hogyha ez nem volt egészen ínyére.

Valószínűleg szószólói lehettek – vagy azoknak kívánta megnyerni őket – azok a Rómában élő misszionárius társai, akiket a 16. fejezet üdvözlőjei között is felsorolt.⁷⁶ Kérése tehát ez: vállalja föl a római gyülekezet a nyugati missziót, küldje ki őt megbízólevéllel és gondoskodjék róla. Ahogy ezt értelemszerűen meg is fogalmazza: *απολεύσομαι δι' υμων εις Σπανίαν* (15,18).

Végül nem szabad megfeledkeznünk Rm 15,22-32 nagy minuszáról sem: lemond az evangélizálásról, s ezzel nyilván szeretné megkönnyíteni a gyülekezetnek kérése pozitív eldöntését. Mostmár még csak egy ügyet kell lezárnia, amelynek végső kimenetele aggasztja: a kollektá ügye jól haladt, a benne kifejezésre jutó kölcsönös szolgálat a pogányok és a jeruzsálemi anyaegyház között örömmel tölti el. Mégis tart a jeruzsálemi hitetlenektől, akik elutasíthatják a körülmetéletlenek „tisztátalan” ajándékát. Akkor pedig veszély fenyegeti a zsidó- és pogánymisszió között elért egységet (Gal 2,7-9). Ebben a szorongatott helyzetben már előre kéri a rómaiak segítségét: küzdjenek vele együtt az imádságban. A kérés kettőt jelenthet: már most rájuk szorul és imádságukat kéri; másrészt: alázatának egyik bizonyossága is, hogy nem győztes parancsolóként kíván ő Rómába eljutni, hanem bevallja alázattal, hogy neki is segítségre van szüksége. Valószínűleg ez a burkolt megokolása az evangélizációról való lemondásának is.

Amennyiben jeruzsálemi missziója sikerül, örömmel készül Rómába. Oda el is jutott, de – tudtunkkal – soha sor nem került hispániai missziójára.⁷⁷

KITEKINTÉS

A misszionárius Pál élete igen jelentős választópontjához érkezett: fáradságos, sok örömet, de sok gondot is jelentő, keleti munkaszakaszát kívánta lezárni. Ugyanakkor – igazi misszionárius lelkület és gondolkodás ez! – már előre tekintett, a jövő feladatok felé. Két szempont miatt is: a.) mert a rábízott evangélium még mindig nem jutott el – a próféta üzenetnek megfelelően – a föld végső határáig, és b.) mert az időt, ami erre rendelkezésére állt, rövidnek és behatároltnak hitte (1Kor 7,29). Ezt a *kairoszt* pedig ő nemcsak elhalasztani nem akarta, de ki is akarta teljesen használni (Kol 4,5).

⁷⁵ Strabo, *Geographia*, 3,1.4

⁷⁶ Sőt M.Pesce „interlocutores”-t tételez fel, akik Pál érdekében szólnának Rómában. Szerinte ennek v.ezeknek szólnának a köv.szakaszok: Rm 2,1-5; 17-24; 9,19-21; 11,17-24 és az illetőnek zsidónak kellett volna lennie. Mauro Pesce, *As duas faces da pregação de Paulo. Da evangelização à guia da comunidade. (Le due faci della predicazione di Paolo)*. Port.fordítása in: *Edições Loyola, São Paulo, Brasil, 1996. 193*

⁷⁷ A *Muratorianum* tud P hispaniai útjáról „profectione Pauli ab urbe in Spaniam proficiscentis” (38k.sor). – 1Kel hasonlóképpen, a Hispania név említése nélkül: „...heroldként lépett föl keleten és nyugaton, s ezért szerzett hitéért nagy dicsőséget. Az egész világnak tanította az igazságot, a legszélső nyugatig hatolt el...” 1Kel 5,6-7. Mindkét idézet: R.Knopf, *Die apost. Väter I. Die Lehre der zwölf Apostel – Die zwei Clemensbriefe*. Tübingen 1920, in: HNT Ergänzungsband.

E szakasszal való foglalkozás hármaskövetkezmény komolyanvételét teszi szükségessé egyházaink mai helyzetében.

1. Pál számára – modern szóval élve – *paradigmaváltás* lett szükséges, akárcsak a posztkommunista korszak kereszténysége számára is. A hellenizmus és a zsidó lelkiség által teljesen meghatározott munkaterület után a római birodalom teljesen más, nyugati feléhez kellett fordulnia, annak minden kockázatával és következményével. Kár arról spekulálni, hogy vajon másképp viselkedett volna-e új munkaterületén az apostol-misszionárius? Annyi azonban bizonyos, hogy Hispániában legalábbis a zsidó közösségek zsinagógái hiányoztak volna, amelyek keleti munkájában mindig is operacionális bázist nyújtottak neki.

De paradigmaváltásra kényszerül a mai kereszténység is. Csak ezt nem keverheti össze nosztalgias hátratekintéssel és a kommunizmus előtti időkhöz való csökönyös és kritikátlan visszatérni akarással, ami nem paradigmaváltás, hanem az „egyiptomi húsos fazekakhoz“ való visszatérés vágyának kielégítése lenne. A paradigmaváltást a futótűzként terjedő individualizmus térhódítása teszi szükségessé. Egyházainknak az egyetlen, Istentől rendelkezésre bocsátott eszközzel kell operálniok: az evangélizálással, mint kategzochén misszionáriusi eszközzel és feladattal. Ez egyrészt az evangéliumhoz való maradéktalan visszatérést jelenti, de a misszionálandó világ nyelvének, gondolkodásának, intellektuális buktatóinak és kínálózó lehetőségeinek komolyanvételét is.

2. Milyen következményekkel járhat ma Pál apostol szinte egyoldalúan az evangélizálásra összpontosító magatartása? Arra hívja föl a figyelmet, hogy a gyülekezetek önszerveződésének sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnünk és azokat arra tudatosan nevelnünk is kell. Nem szabad a missziói tevékenységet strukturális, adminisztratív és gazdasági jellegű feladatok megoldásával leterhelni. A gyülekezet feladata ezek komolyanvétele, de ettől a missziót végzőket tehermentesíteni kell. Biztos, hogy megkülönböztetett, ill. kiemelt szerepet kell vállalnia azoknak, akiket – így tehermentesítve! – a gyülekezet az evangélizálással bíz meg. A karizmák között ugyan nincsen értékkülönbség, a megkülönböztetés mégis a *kairosz*-megkövetelte igények elkötelezettebb komolyanvételét kívánja meg a misszionáriusoktól. Isten ígéje ugyan minden keresztény közös feladata, azonban az annak intenzív hirdetésével megbízottaknak erőteljes kiképzésre van szüksége és minden erejüket az evangélizációra kell összpontosítaniok. Az ebből fakadó adminisztratív és egyéb feladatok aztán a gyülekezet önszerveződésén belül a saját kompetenciájába tartoznak. Kérdés, hogy a hagyományos gyülekezeti/parókiális struktúrák alkalmasak-e ilyen munkamegosztás kidolgozására és alkalmazására?
3. Az egyre nagyobb diaszpórában élő kereszténységet környező világban virágkorát éli az impertinens individualizmus. Ennek folyományaként pl. rengeteg, ki tudja honnan-jött misszionárius ügycödik közöttünk, – legtöbbször éppen a saját szakállára. A keresztény misszionáriusnak nem szabad ezekhez igazodnia, márcsak teológiai megfontolásból sem. Pál dialektikusan gondolkodott: egyrészt önként vette magára a terhet, amit Isten a Fia kijelentésének közlésével rá rakott, s ennek kényszere (*anagké*) hajtotta őt a mindenki felé köteles (*ofeiletész*) munkára. Másrészt – az Act szerint legalábbis – végső soron nem önmagának és önmagáért dolgozott, hanem az antiókhiai gyülekezet megbízását vállalta fel (Act 15,2.22). Ugyanilyen megbízatást kért volna a jövőre nézve a római gyülekezettől is, amennyiben a hispániai munkát nyelvbe üthették volna (Rm 15,28).

Világos tehát, hogy amennyiben valaki felvállalja az evangélizálás munkáját, nem nélkülözheti a munkát fedező és azt felvállaló gyülekezeti háttérrel. A keresztény misszionáriusnak tehát ügyelnie kell arra, hogy gyülekezeti kötődését ne hanyagolja el. A gyülekezetnek pedig arra, hogy ne hagyja magára az evangélizáció munkását. A misszionárius és a gyülekezet két egymással összefonódó valóság, s a kettő együtt felelős az evangélizáció/misszió ügyéért.

Elhangzott 2001. szeptember 3-án a szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencián.

HELYESBÍTÉS

"A Koinonia 53. számában jelent meg Kálmán Attila cikke (Mozaikok a magyar oktatás ezer évéből /10-20.lapok/). Ehhez a cikkhez szeretném a következőkben hivatalos helyreigazításunkat megküldeni, kérve a következő számban történő leközlésre.

Kálmán Attila református egyházi főgondnok írásához az alábbi helyreigazítást tesszük: Nem felel meg a tényeknek, hogy 1948-ban megkötött egyház és állam közötti egyezmény minden evangélikus iskolát államosított. 1948-52 között az Evangélikus Egyház megtarthatta a Budapest-Fasori Evangélikus Gimnáziumot és a Budapest-Deák téri Evangélikus Leánygimnáziumot. Mindkettőt 1952-ben szüntették meg állami-egyházi együttműködéssel úgy, hogy az épületek egyházi tulajdonban maradtak. Az Evangélikus Egyház "felajánlotta" két gimnáziumát az államnak, mivel anyagilag nem tudta azokat fenntartani. Állami ígéret szerint a Debreceni Református Gimnáziumban biztosítottak helyeket az evangélikus tanulók számára.

Budapest, 2001. február 15.
Dr.Harmati Béla, püspök."
